

Radka Šustrová

Pro výcvik a ochranu německých dětí! Zřizování táborů KLV na území Protektorátu Čechy a Morava

Dnes uprostřed největších bojů umožňuje tato akce tisícům dětí z měst ohrožených nepřátelskými nálety trávit svůj život v klidu a za dobrých podmínek vyživovacích a věnovati se účelné práci a učení.

Unser Weg – Náš směr 8/1944, s. 16–17¹

Protektorát Čechy a Morava bývá nejčastěji vzpomínán v souvislosti s výrazy „okupace“ a „germanizace“, jež bezesporu poměrně reálně odrážejí vlastní charakter protektorátního režimu. Odhlédneme-li od zahraničněpolitických postojů ostatních států ke vzniku a existenci Protektorátu Čechy a Morava, dobově je takto vnímán výhradně českým obyvatelstvem. Německé obyvatelstvo nefiguruje v českém a československém vyprávění o době okupace jako subjekt, jehož názorová vyhraněnost je relevantní pro definici protektorátní atmosféry. Domnívám se, že se jedná o relativně jednostranný pohled, který programově opomíjí početnou přítomnost německého obyvatelstva a připouští pouze jeden typ výkladu. Jak se ovšem promění zobrazení Protektorátu při změně historikovy perspektivy směrem k odborné reflexi fungování německého obyvatelstva v tomto specifickém kvazistátním útvaru?

Projekt německé vlády označovaný jako *Erweiterte Kinderlandverschickung* (rozšířené vysílání dětí na venkov, dále jen KLV), zaváděný rovněž na území Protektorátu, vnímal Čechy a Moravu, alespoň ve srovnání s ostatními německými regiony a okupovanými územími, jako bezpečné prostředí, jehož zázemí vytvářelo příhodné podmínky pro realizaci programu, výjimečného z hlediska rozsahu i charakteru. Částečně to jistě může vypovídat o sebevědomí okupantů a třeba i o jejich podcenění odbojového hnutí. Ve skutečnosti se ale jednalo o velmi pragmatické důvody, které z Čech a Moravy vytvářely prostředí, jež se mohlo stát na několik měsíců domovem pro tisíce německých dětí. Předně lze k těmto faktorům počítat hranici mezi Říší a Protektorátem, která z Čech a Moravy činila velmi dobře dostupnou lokalitu. Mezi jeho atributy úřady započítávaly zcela jistě i dlouhotrvající – a ve srovnání s původním říšským územím – bezproblémové zásobování, které mohlo v ideálním případě dětem zajistit kvalitnější stravu, než jakou měly doma v Německu. Rovněž faktor okupačního režimu, jenž umožňoval poměrně volné uplatňování právních předpisů na úkor protektorátního obyvatelstva, patřil mezi klady zejména při zajišťování objektů vhodných pro KLV.

Následující text se zabývá zřizováním táborů KLV na území Protektorátu Čechy a Morava v letech 1940–1942 na pozadí vytváření ochranné bariéry a výcvikových cen-

ter pro mladé příslušníky Hitlerjugend (dále jen HJ). Pokusím se v něm představit dobové konotace vzniku projektu a přiblížit, kdy a za jakých podmínek bylo KLV v Protektorátu prosazeno z hlediska výběru lokalit a objektů a zajištění základních existenčních podmínek – zásobování a lékařské péče. V závěrečné části se budu zabývat realizací projektu KLV na regionální úrovni na příkladu táborového komplexu v Poděbradech.

Geneze projektu *Erweiterte Kinderlandverschickung*

Vyhlášením akce *Erweiterte Kinderlandverschickung* v roce 1940 říšská vláda navázala na meziválečnou tradici a připravila „rozšířenou“ formu projektu vysílání dětí na venkov. Ačkoli jen stěží můžeme pominout, že motivem byla letecká válka, projekt byl především zacílen na nacionálně socialistickou výchovu dětí a mládeže, tedy mladou německou generaci, která se měla stát v příštích letech oporou režimu. Německá propaganda nicméně pracovala zejména s motivem „humanitárního“ charakteru projektu, který měl posloužit mnohem přívětivějšímu přijetí této idey ze strany německého obyvatelstva a současně zamezit všeobecnému šíření strachu. Volba názvu rovněž nebyla náhodná, jelikož projekt *Kinderlandverschickung* existoval již za první světové války a po celá dvacátá léta se v Německu těšil velké oblibě. Tehdy KLV řešilo akutní problémy nedostatku potravin a sloužilo tak jako „útěk před hladem“.²

Po roce 1940 ovšem nabylo KLV ryze politické podoby, ba co více, vedle aspektu ochrany dětí zde figuroval velice silný motiv výchovy či převýchovy německých dětí ve smyslu nacionálního socialismu.³ V teoretické rovině se tudíž pojetí nacionálně socialistické výchovy docela příznačně vymezovalo vůči marxismu, liberalismu a katolicismu. V praxi lze za hlavní rys této výchovné teorie považovat fyzickou a psychickou průpravu jedince, jež směřovala každého z nich k identifikaci s ideou nacistického státu. Užívání specifického jazyka, každodenních rituálů a zvyklostí sblížovaly postupem času velice nenásilnou formou děti a mládež s ústřední ideologií.

Za velice důležitý aspekt této výchovné strategie lze označit zejména chápání pojmu společnosti (*Gemeinschaft*), k němuž se bezprostředně vztahovalo heslo „výchova k národnímu společenství“ (*Erziehung zur Volksgemeinschaft*). Každý jedinec jakožto článek společenství – národa si měl být vědom preference obecného blaha před vlastním prospěchem. Pocit této sounáležitosti měl být součástí dědičné výbavy a směřoval k myšlence vytvoření nového (nacionálně socialistického) člověka (*nationalsozialistischer Mensch*).⁴ Do této teoretické představy je možné vtěsnat i výchovu

- 1 *Unser Weg – Náš směr* byla pedagogická příručka pro vedoucí pracovníky Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, citát je tak explicitně směřován na české prostředí.
- 2 BRAUMANN, Georg: *Kinderlandverschickung 1900–1932. Von der Hungerbekämpfung über Kinderlandverschickung zur Kindererholungsfürsorge mit Bochum als Beispiel. KLV. Dokumente und Berichte zur Erweiterten Kinderlandverschickung 1940–1945*. Projekt Verlag, Bochum – Freiburg 2008, s. 246n.
- 3 *Národní archiv* (dále jen NA), fond (dále jen f.) Hitlerova mládež (dále jen HJ), karton (dále jen k.) 91, Rundschreiben 13/44, Der Beauftragte für die KLV, z 1. října 1944.
- 4 BENZE, Rudolf: *Nationalpolitische Erziehung im Dritten Reich*. Junker und Dünnhaupt, Berlín 1936, s. 7–13. Rudolf Benze působil jako ministerský rada na Říšském ministerstvu pro vědu, výchovu a vzdělávání (RMWEV).

Radka Šustrová

a výcvik elitních jedinců v rámci *Adolf-Hitler-Schule* (dále jen AHS) a Nacionálně politických výchovných ústavů (*Nationalpolitische Erziehungsanstalten*, dále jen NPEA).⁵ AHS a NPEA ovšem na rozdíl od zařízení KLV existovaly již v předválečných letech.

První iniciativa směřující k obnovení programu pod označením *Erweiterte Kinderlandverschickung* se objevila v září 1940 během schůzky Adolfa Hitlera s Baldurem von Schirachem⁶. Plány popisovaly evakuační opatření týkající se dětí a mládeže z větších měst. Schirach údajně také přišel s myšlenkou evakuace, jež by navázala na předválečný program KLV v podobě *Erweiterte Kinderlandverschickung*, což naznačuje jeho trvalou snahu získat převahu ve výchovném sektoru, jelikož zákon o Hitlerjugend⁷ mu přisuzoval rozhodující slovo pouze v mimoškolní oblasti. Tábory měly být rozšířeny zejména na východní a jihovýchodní okupovaná území, v menší míře rovněž do západních zemí (např. Dánska či Nizozemska).⁸

Dne 27. září 1940 proto Schirach v pěti bodech představil výsledky jednání u Hitlera a ohlásil realizaci evakuačního plánu *Landverschickung* nebo *Erweiterte Landverschickung* (Vysílání na venkov, resp. Rozšířené vysílání na venkov). V reakci na tuto schůzku zveřejnil Martin Bormann téhož dne výnos *Landverschickung der Jugend luftgefährdeter Gebiete* (Vysílání mládeže z měst ohrožených leteckou válkou na venkov), který byl detailnějším rozpracováním programu. Na začátku října 1940 tak již odjížděly první transporty⁹ z Hamburku a Berlína.¹⁰ Nárůst počtu evakuovaných byl pozvolný, během října a listopadu 1940 úřady evakuovaly necelých 110 000 dětí z Berlína a téměř 190 000 z Hamburku.¹¹ Celkový počet evakuovaných dětí z Německa v průběhu druhé světové války je podle nejnovějších zjištění odhadován na 2,2 až 2,3 milionu.¹²

5 Užíván byl rovněž výraz *Napola* (*Nationalpolitische Lehranstalt*).

6 Baldur von Schirach (1907–1974) působil od r. 1928 jako vedoucí nacionálně socialistického svazu studentů. K 30. 10. 1931 byl jmenován vůdcem mládeže (*Reichsjugendführer der NSDAP*), v r. 1933 převzal nejvyšší říšský úřad jako říšský vůdce mládeže Německé říše, což ho opravňovalo vést mimoškolní výchovu mládeže. V r. 1936 došlo rovněž k povýšení úřadu *Reichsjugendführung* na nejvyšší říšský úřad. V prosinci 1939 byl v hodnosti poručíka krátce na frontě, poté se vrátil do dřívější funkce. K 7. srpnu 1940 jej Hitler jmenoval říšským místopředsímcem a župním velitelem Vědně. V r. 1940 ho ve funkci říšského vůdce mládeže vystřídal Arthur Axmann, Schirach převzal funkci pověřence pro inspekci HJ. Od září 1940 měl rovněž v kompetenci koordinaci projektu *Erweiterte Kinderlandverschickung*.

7 Zákon o HJ (*Gesetz über die Hitlerjugend vom 1. Dezember 1936*) má čtyři paragrafy: § 1 *Veškerá německá mládež na říšském území je sdružena v Hitlerjugend*; § 2 *Veškerá německá mládež je mimo domov a školu vychovávána organizací HJ ke službě národu a národní pospolitosti in duchu nacionálního socialismu*; § 3 *Povinnost výchovy v HJ je přenesena na říšského vůdce mládeže NSDAP* [*Reichsjugendführer der NSDAP*]. *Ten se tímto stává vůdcem mládeže Německé říše* [*Jugendführer des Deutschen Reiches*]. *Má pozici nejvyššího říšského úřadu se sídlem v Berlíně a je přímo podřízen německému kancléři*; § 4 *Provedení a doplnění zákona náležitými právními ustanoveními a obecnými předpisy vyhlásuje vůdce říšský kancléř* (*Reichsgesetzblatt RGBL. 1936, s. 993*).

8 Baldur von Schirach po válce vypověděl, že dalším impulzem byla záplava dopisů, které dorazily na kancléřství po prvních bombách shozených na Německo. Rodiče dětí si stěžovali na podmínky, v nichž děti musí žít, a žádali řešení. Iniciativně se měl chovat také poslední šéf *Reichsdienststelle* KLV Gerhard Dabel. KOCK, Gerhard: „*Der Führer sorgt für unsere Kinder...*“ *Die Kinderlandverschickung im Zweiten Weltkrieg*. Schöningh, Paderborn – Mnichov 1997, s. 78–79; rovněž SCHIRACH, Baldur von: *Ich glaubte an Hitler*. Mosaik-Verlag, Hamburg 1967, s. 269–271.

9 Ačkoli výraz „transport“ bývá nejčastěji užíván k označení transportu vězňů do pracovních či koncentračních táborů, výraz nemá explicitně negativní charakter. Zcela běžně byl užíván i pro označení dopravy německých dětí do táborů KLV, pro niž byly určeny vlaky a posléze i dopravní lodě.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

Vydaná nařízení měla působit bezprostředně a rozhodně vzhledem k událostem, jež se odehrály v posledních záříjových dnech. Vyhlášení akce KLV tak mělo mít dvojitý zdůvodnění. Úřady měly tímto oficiálně reagovat na nálet britského letectva na Berlín, který se uskutečnil ve dnech 23.–25. září 1940 a vyžádal si 22 lidských životů. Šlo však spíše o nahodilý úspěch RAF (Royal Air Force – britské Královské letectvo), který v žádném případě nebyl počátkem bezprostřední bombardovací ofenzivy britského letectva.

Druhým impulzem měla být zpráva o evakuačních opatřeních ve Velké Británii, které britská vláda zaváděla již od září 1939.¹³ Obě události ovšem představovaly spíše podnět k populistickému kroku – využití dobrého renomé akce KLV z předválečných let za účelem přemístění německých dětí a mládeže na několik měsíců mimo domov.¹⁴ Vývoj v druhé polovině války nicméně prokázal, že evakuace skutečně řadě dětí zachránila život.

Začátkem října oznámil ministr vnitra (*Reichsminister des Innern*) všem vládním prezidentům a místodržícím, že *na přání vůdce má být v některých velkých městech, která mají často v noci letecký poplach (tzn. především v Berlíně a Hamburku), dána rodičům dětí do 14 let možnost poslat je na několik týdnů do oblastí, ve kterých se nepočítá s častějšími leteckými poplasy.*¹⁵ Na počátku listopadu proto Schirach stanovil osm oblastí, z nichž mají děti a mládež nastupovat do KLV. Vedle Berlína a Hamburku úřady zařadily na seznam i župy Severní a Jižní Vestfálsko, Essen, Düsseldorf, Kolín nad Rýnem-Cáchy a Weser-Ems. Do evakuačního programu měly být zařazovány výhradně německé nežidovské děti z průmyslových měst,¹⁶ které byly po vyšetření shledány jako *způsobilé*

-
- 10 Österreichisches Staatsarchiv Wien/Archiv der Republik (dále jen ÖStA/AdR), f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Landverschickung der Jugend aus Großstädten, ze 4. listopadu 1940. *Landverschickung der Jugend aus Großstädten* – na 6. října 1940 byly ohlášeny první transporty: jeden nebo dva zvláštní vlaky z Berlína a jeden z Hamburku. Každý vlak měl kapacitu až 1000 dětí.
- 11 ÖStA/AdR, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Zur Besprechung mit Reichsleiter von Schirach, nedatováno.
- 12 BUDDRUS, Michael: *Totale Erziehung für den totalen Krieg. Hitlerjugend und nationalsozialistische Jugendpolitik*. Sauer, Mnichov 2003, s. 894.
- 13 Ve Velké Británii zahájila vláda evakuaci 1. září 1939, ovšem ještě před oficiálním vyhlášením války Německu, když na venkov v první vlně evakuovala 1,5 milionu školáků, matek s malými dětmi, těhotných žen, starých, nevidomých a nemocných lidí (1,3 milionu v Anglii a Walesu a 175 000 ve Skotsku). V průběhu války se ovšem počet evakuovaných vyšplhal až na 4 078 379 osob. Srov. KRESSEL, Carsten: *Evakuierungen und Erweiterte Kinderlandverschickung im Vergleich. Das Beispiel der Städte Liverpool und Hamburg*. P. Lang, Frankfurt nad Mohanem 1996, zde s. 69–102.
- 14 BUDDRUS, Michael: *Totale Erziehung für den totalen Krieg*, s. 887.
- 15 NA, f. HJ, k. 90, Beschaffung von Unterkunft auf Grund des RLG für Kinder aus luftgefährdeten Großstädten: *Auf Wunsch des Führers soll in einigen Großstädten, die nachts häufig Fliegeralarm haben (d. h. zunächst in Berlin und Hamburg), den Eltern von Kindern bis zu 14 Jahren die Möglichkeit gegeben werden, diese Kinder für einige Wochen in Gebiete zu schicken, in denen nicht mit öfterem Fliegeralarm zu rechnen ist.*
- 16 Tato teze měla všeobecnou platnost. Jisté výjimky se připouštěly v případě dětí z německých menšin žijících mimo původní území Německa. Evakuace rakouských, resp. vídeňských dětí do Protektorátu od května 1943 souvisela s leteckým ohrožením Vídně v důsledku obsazení severní Afriky Spojenci a otevřením letecké ofenzivy z jihu. Rakouské děti nicméně nebyly součástí původních evakuačních plánů. Jednalo se přibližně o 45 000 dětí, z toho pouze 8000 bylo umístěno do táborů KLV. Ostatní využívaly např. program *Verwandtenverschickung*. Jako příčina této disproporce je uváděn nedostatek ubytovacích kapacit a obtížé při provozu táborů. Srov. ENGELBRECHT, Helmut: *Wien und die so*

Radka Šustrová

po stránce tělesné i charakterové.¹⁷ První kategorii tvořily děti ve věku od šesti do deseti let, druhou děti od deseti do čtrnácti let.¹⁸ Mladší byly zařazeny pod výchovný dozor pracovníků Nacionálně socialistického svazu pro dobročinnost (*Die nationalsozialistische Volkswohlfahrt* – NSV), kteří děti umisťovali nejčastěji do rodin nebo speciálních ústavů pro tyto menší děti. Starší děti navštěvovaly nová školní zařízení pod vedením HJ.¹⁹ Pokud se starší děti (10–14 let, tj. ročníky 1926–1935) měly zúčastnit KLV, pak v úvahu připadaly pouze dvě alternativy. Nejčastěji byly vyslány do táborů KLV (*KLV-Lager*),²⁰ od roku 1943 ovšem rovněž připadala v úvahu možnost zapojit je do tzv. *Verwandtenverschickung* (vysílání k příbuzným). Jednalo se o nepřetržitý transfer mladších i starších dětí z Německa, který měl ve skutečnosti spíše neorganizovanou formu. Tvořil jistou alternativu pro ty rodiče, kteří chtěli poslat děti do bezpečnější oblasti, ale současně nevěřili *Erweiterte Kinderlandverschickung*, jež garantovala německá vláda. Řešením se tedy stalo ubytování dětí u známých a příbuzných na venkově.

Z nastavených organizačních parametrů KLV v letech 1940–1945 sice vystupuje snaha o udržení určité *historické* organizační formy, ale v průběhu druhé světové války se důvěra rodičů v KLV čím dál více snižovala. Jedním z důvodů byla jistě nepatřičná délka pobytu dětí mimo domov, kterou úřady stanovily minimálně na šest měsíců. Nejednou ovšem došlo i k překročení tohoto limitu.²¹

Evakuaci dětí (zejména starší věkové kategorie) do zařízení KLV mělo současně docházet ke kontinuálnímu navázání na školní povinnosti z jejich domovského města. V délce pěti vyučovacích hodin denně (resp. čtyř hodin v případě mladších dětí) v týdnu od pondělí do soboty tak děti měly absolvovat standardní výuku.²² Táborový režim ovšem vedle těchto běžných učebních plánů kladl důraz i na již zmíněnou ideologickou a tělesnou přípravu. Běžně se proto hovoří o paramilitárním charakteru táborů KLV. Požadavek disciplíny a postupné precizace každého jedinice

genannte Kinderlandverschickung. In: OPLL, Ferdinand – FISCHER, Karl (eds.): *Studien zur Wiener Geschichte. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien, Band 57–58 (2001–2002)*. Verein für Geschichte der Stadt Wien, Vídeň 2002, s. 46n.

17 NA, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben Nr. 28, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 5. října 1942.

18 Pro starší věkovou kategorii bylo nařizováno používat výrazy *Jugendliche*, popř. *Pimpfe a Jungmadel*, nikoli označení *Kinder*. NA, f. Úřad říšského protektora – Státní tajemník (dále jen f. ÚŘP-ST), k. 67, sign. 109-4/1197, Nachrichtenblatt KLV Nr. 4/42, z 25. srpna 1942.

19 Dokument *Landverschickung der Jugend aus Großstädten*, B. von Schirach, z 2. října 1940.

20 Výraz tábor (*Lager*) neoznačoval formu ubytování, nýbrž definoval charakter společenství, tedy uzavřenost kolektivu.

21 NA, f. HJ, k. 91, Rundschreiben 13/44, Der Beauftragte für die KLV, z 1. října 1944.

22 GEHRKEN, Eva: *Nationalsozialistische Erziehung in den Lagern der Erweiterten Kinderlandverschickung 1940 bis 1945*. Steinhörster Schriften und Materialien zur regionalen Schulgeschichte und Schulentwicklung, herausgegeben von Karl Neumann und Heinz Semel – TU Braunschweig, Braunschweig – Gifhorn 1997, s. 200.

23 BLOEDEL, Herbert: *Die KLV besucht das deutsche Prag. Für die Gaue Südhannover-Braunschweig, Essen, Berlin/Protektorat Böhmen u. Mähren*. Hrsg. vom Beauftragten des Staatssekretärs SS-Gruppenführer K. H. Frank für die Erw. Kinderlandverschickung in Böhmen und Mähren – Hauptbannführer [Paul] Conrad, Praha 1941.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

se tak stal součástí každodenních aktivit. Kult těla měl být pěstován od raného mládí a měla mu být věnována dostatečná péče i během pobytu v táborech KLV, kde děti měly povinnost splnit zkoušky síly, vytrvalosti a vědomostí. V táborech lze nicméně spatřovat i jakýsi předstupeň další stranicko-politické angažovanosti jedince. Děti měly v tomto kontextu získávat motivaci pro svou další kariéru v řadách SS, Říšské pracovní služby (*Reichsarbeitsdienst*, dále jen RAD) či Wehrmachtu, k čemuž bylo nezbytné jak přijetí světonázorové orientace, tak nabytí základních znalostí, zejména z oblasti historie. V tomto novém, ideologicky podmíněném výkladu došlo i k proměně českého historického narativu, když v dávných příbězích vynikaly osobnosti výjimečně spjaté s německým prostředím. O německém původu hlavního města Protektorátu se děti měly přesvědčit během vlastní návštěvy Prahy.²³

Realizace KLV v Protektorátu Čechy a Morava

O rozhodnutí zavést program *Erweiterte Kinderlandverschickung* i na území Čech a Moravy informoval poprvé zástupce Baldura von Schiracha v berlínské úřadovně říšského vedení mládeže (*Reichsjugendführung*, dále jen RJF) Stabsführer Helmut Möckel²⁴ 15. listopadu 1940.²⁵ Konečné rozhodnutí ovšem muselo padnout již na počátku listopadu, jak napovídá Schirachův oběžník ze 4. listopadu 1940.²⁶ V širší správní struktuře KLV²⁷ úřady zařadily území Čech a Moravy do druhé skupiny spolu s Dolním Saskem, Saskem, Durynskem, oblastmi Sudet a Horním Slezskem, jejíž kontrola byla svěřena Horstu Hechlerovi²⁸. Nejvyšší správní pozici na území Čech a Moravy ovšem zastával pověřenec říšského vůdce Baldura von Schiracha Karl Hermann Frank (*Beauftragter des Reichsleiters Baldur v. Schirach*), na nějž přenesl říšský protektor odpovědnost za KLV.²⁹ Frankova pozice v kontextu struktury KLV odpovídala funkci župního pověřence pro příslušnou oblast (*Der Gaubeauftragte*). Výkonnou funkci v této struktuře nicméně

- 24 Helmut Möckel se narodil 21. června 1909. Působil ve funkci oblastního vedoucího (*Gebietsführer*) HJ v Sasku, když byl v souvislosti se jmenováním Artura Axmanna povýšen na pozici štábního důstojníka (*Stabsführer*) při RJF dne 28. srpna 1940. Od září 1941 povýšil na pozici zplnomocněného zástupce mládežnického vedení Německé říše a RJF při NSDAP (*Bevollmächtigter Vertreter des Jugendführers des Deutschen Reiches und des Reichsjugendführers der NSDAP*). Na počátku roku 1943 nastoupil k Wehrmachtu.
- 25 *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Aktenvermerk – Landverschickung der Jugend aus Großstädten, z 15. listopadu 1940. Oberbannführer Schulz an Obergbetsführer Müller.
- 26 Tamtéž, Rundschreiben Nr. 7/1940 *Landverschickung der Jugend aus Großstädten*, ze 4. listopadu 1940.
- 27 NA, f. ÚRP-ST, k. 66, sign. 109-4/1172, I. skupina – Mark Brandenburg, Niedersachsen, Pommern, Mecklenburg, Danzig-Westpreußen, Wartheland (v čele Voß); III. skupina – Hessen-Nassau, Kurhessen, Franken, Würthemberg, Baden, Bayr. Ostmark, Mainfranken; IV. skupina – Hochland, Niederdonau, Oberdonau, Steiermark, Kärnten, Salzburg, Tirol-Vorarlberg, Schwaben, Slowakei. Ve vedení kontrolní skupiny pro třetí a čtvrté oblastní uskupení stál Brocke.
- 28 Horst Hechler (1912–1987) působil od roku 1936 jako vůdce berlínského Bannu 201 (Moabit-Schöneberg) „Herbert Norkus“. Později organizoval transporty s evakuovanými dětmi v rámci říšské služby KLV v Berlíně. Pod pseudonymem „Pinguin“ psal články do dobového propagandistického časopisu pro mládež *Junge Heimat*. Působil rovněž jako oblastní pověřenec pro KLV pro oblast Gdaňsk – Západní Prusko.
- 29 *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. II, NSDAP – Der Leiter der Parteiverbindungstelle beim Reichsprotektor in Böhmen und Mähren an Herrn Reichsleiter Baldur v. Schirach, z 20. prosince 1940.

Radka Šustrová

zastával pověřenec pro KLV v Čechách a na Moravě (*Der Beauftragte für die Erweiterte Kinderlandverschickung in Böhmen und Mähren*), který sídlil v Toskánském paláci v Praze na Hradčanech a působil v podstatě jako nejvyšší správce KLV na území Čech a Moravy. K rozsáhlejší revizi správní struktury došlo až v roce 1943 v souvislosti se vznikem Německého státního ministerstva.

Jmenování K. H. Franka a zařazení Protektorátu mezi přijímací oblasti nebylo patrně zřejmé hned od začátku. V Schirachově zprávě *Landverschickung der Jugend aus Großstädten* z 2. října 1940 Protektorát mezi cílovými destinacemi ještě nefiguroval.³⁰ Naopak v oběžníku pověření vůdce pro inspekci HJ české prostředí již nalezneme. Ovšem vzhledem k širokému výčtu přijímacích oblastí, který dokument obsahuje, se můžeme domnívat, že se jednalo spíše o seznam všech bližších oblastí, přicházejících v danou chvíli v úvahu.³¹ Ani jeden z prvních transportních vlaků z Berlína a Hamburku tak do Protektorátu nesměřoval.³²

Vše nicméně nasvědčuje tomu, že v polovině listopadu 1940 začala rozsáhlá přípravná fáze před prvním během KLV v Čechách a na Moravě, která předpokládala zajištění zázemí výhradně pro starší děti. Předávání dětí mladší kategorie do opatrování českým rodinám nepovažovaly úřady za bezpečné.

Ačkoli od poloviny listopadu již Protektorát patřil do sekce přijímacích oblastí, první děti měly do táborů dorazit nejdříve v prosinci 1940.³³ Úřady se patrně intenzivně snažily umístit děti do táborů co nejdříve, a to i přesto, že se počítalo s omezením transportů v době od poloviny prosince 1940 do 7. ledna 1941.³⁴ Procesu transferu a umístění dítěte do tábora však musel nezbytně předcházet výběr lokality a obytných komplexů, který byl ostatně zahájen záhy po Schirachově definitivním rozhodnutí a pokračoval až do jara 1941.³⁵ Zřizování nových táborů ale nebylo nijak časově limitováno. Přestože hlavní vlna probíhala v letech 1941 a 1942, postupný nárůst počtu evakuovaných dětí si vyžádal přípravu dalších prostor i v následujících válečných letech.

30 Zpráva počítala se zřízením táborů KLV v následujících oblastech: Bayerische Ostmark, Mark Brandenburg, Oberdonau, Sachsen, Schlesien, Sudetenland, Thüringen, Wartheland, Ostpreußen a Danzig-Westpreußen.

31 *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Rundschreiben Nr. 7/1940, vydané pověřencem vůdce pro inspekci HJ a říšským vedoucím pro výchovu mládeže při NSDAP (*Der Beauftragte des Führers für die Inspektion der HJ und Reichsleiter für die Jugenderziehung der NSDAP*), ze 4. listopadu 1940.

32 Opatření Baldura von Schiracha *Entsendung der schulpflichtigen Jugendlichen aus Berlin und Hamburg*, nejpozději z 27. září 1941. KOCK, Gerhard: „*Der Führer sorgt für unsere Kinder...*“, přehled vybraných dokumentů v příloze.

33 Tuto skutečnost potvrzuje přehled transportů z listopadu 1940, kde Protektorát ještě nenajdeme. *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Fahrplanübersicht KLV November 1940, Reichsjugendführung/ Der Stabsführer.

34 Tamtéž, Dopis Oberbannführera Schulze (HJ/Reichsjugendführung za Dienststelle Schirach) adresovaný Obergabietführerovi Müllerovi, z 15. listopadu 1940: *Landverschickung der Jugend aus Großstädten*. K omezení transportů mělo dojít kvůli vysokému zatížení železniční dopravy v době dovolených během vánočních svátků.

35 *NA*, f. ÚŘP-ST, k. 67, sign. 109-4/1189, nedatovaný a neoznačený dokument.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

Zřizování prvních táborů KLV a vytváření jejich sítě v Protektorátu

Tábory tvořila rozptýlená dílčí zařízení KLV, která vznikala zpravidla v objektech hotelů, ubytoven, ozdravoven, lázní, starých šlechtických sídel, penzionů či klášterů, využívaných na základě říšského služebního zákona (*Reichsleistungsgesetz*), který dával Wehrmachtu a jiným státním úřadům pravomoc využívat soukromý majetek.³⁶ Nebylo to ovšem podmínkou.³⁷ Pro potřeby KLV sloužily rovněž objekty, jež si ústředí pronajímalo od českých nebo též německých občanů v Protektorátu,³⁸ popř. od právnických subjektů. Nájemní smlouvy tak neuzavíraly pouze fyzické osoby – majitelé hotelů, penzionů či jiných objektů vhodných pro účely KLV, ale také Kuratorium pro výchovu mládeže, které dalo KLV v pozdějších letech k dispozici další objekty v Bystřici pod Hostýnem (okr. Kroměříž) nebo lázeňské ozdravovny – např. Lázně Bohdaneč (okr. Pardubice), průmyslový podnik Škoda, jež nabídl prostory v Mirošově nedaleko Plzně, či firma Baťa, která dala k využívání zámek v Březolupech (okr. Uherské Hradiště).³⁹ Objevují se ovšem i případy, kdy sám majitel dobrovolně nabídl objekt k užívání HJ, jak to učinil například hrabě Kinský na jaře 1943,⁴⁰ když poskytl zámek v Chocni pro účely KLV.⁴¹ Jaké ovšem byly výhody pronájmu? Třebaže RJF v zásadě platilo stanovenou částku za pronájem, která odpovídala kvótě násobené počtem ubytovaných dětí a délkou pobytu, nemůžeme tyto smlouvy – byť mohly majitelům objektů přilepšit – označit za výhodné. Nejenže kvóta byla pohyblivá, denní nájem za dítě/den nebyl stanoven plošně stejně, ale také smlouvy byly uzavírány na dobu neurčitou s možností výpovědi pouze ze strany RJF. Ustanovení, jimiž byl smluvní vztah vázán, tak představovala velice omezenou právní platformu, ačkoli po formální stránce mohla naznačovat průhledný obchodní vztah. Na konkrétní situaci poukážu v souvislosti s budováním lékařského zázemí pro KLV a zřizováním lékařské kliniky v Praze.

Lokace vybraných objektů musela splňovat podmínku, že se budova nachází v blízkosti železnice. Souviselo to především se snadnějším rozmisťováním dětí do

36 Zákon o věcném plnění říšských povinností ve znění z 1. září 1939 (*Das Gesetz über Sachleistungen für Reichsaufgaben in der Fassung*) říká v § 2: *K uplatnění výkonu jsou k tomu účelu zmocněny určité úřadovny* [Bedarfstellen]. *Úřadovnamí mohou být služebny Wehrmachtu a jiné státní nebo státními úkoly pověřené úřadovny*. C. Zvláštní plnění, § 5: Poskytování ubytování: *K ubytování jsou dány k dispozici prostory a místa, přičemž osobě poskytující ubytování nebude bráněno v užívání místnosti a prostor nezbytných pro jeho potřeby ubytovací, hospodářské, k výkonu povolání a živnostenské činnosti* (Reichsgesetzblatt RGBl. 1939, s. 1645n).

37 Oběžník č. 4/1940 *Landverschickung der Jugend aus Großstädten*, ze 4. listopadu 1940. *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. II., Pověřenec vůdce pro inspekci HJ a říšský vedoucí pro výchovu mládeže při NSDAP (*Der Beauftragte des Führers für die Inspektion der HJ und Reichsleiter für die Jugenderziehung der NSDAP*). Srov. NA, f. HJ, k. 144 a 146.

38 Z výčtu jmen, popř. vlastních nájemních smluv zaujme jako pronajímatel např. Prinz Thurn-Taxis. Srov. NA, f. HJ, k. 144.

39 NA, f. HJ, k. 144, Přehled úhrad nájemného k 30. červnu 1944; NA, f. HJ, k. 92, Aktenvermerk für Gefolgschaftsführer Hans Berlau, z 29. dubna 1941.

40 Představitelem choceňské větve Kinských byl Ulrich Kinský, známý svým vřelým vztahem k nacismu, který zemřel již v roce 1938. Poté zřejmě zámek spravoval jeho otec, který jej měl následně předat vnukovi Františku Oldřichovi (za konzultaci děkuji Mgr. Zdeňku Hazdrovi).

41 NA, f. HJ, k. 144, KLV Böhmen-Mähren, Bezirks-Kommandatur für die Oberlandratbezirke Pardubitz und Königgrätz an den Leiter der Dienststelle f. d. Erw. KLV Oberbannführer Brocke, z 3. dubna 1943.

Radka Šustrová

táborů. Postupem času byla jedním z hlavních požadavků i existence protileteckého krytu v blízkosti tábora. Vybavení táborů bylo úsporné. Ve většině případů docházelo k přísnému rozdělení na dívčí a chlapecké tábory, které byly izolovány od okolí. Kontakt s protektorátním obyvatelstvem nebyl povolen a nejspíš právě tímto faktem lze vysvětlit, proč existence táborů KLV nebyla veřejnosti všeobecně známa. Tábory KLV nicméně utajovány nebyly. Každé zařízení označovala u vstupu viditelná úřední deska s názvem tábora, přiřazeným číslem a městem, z něž děti pocházely.

Přestože nemáme k dispozici žádný pramen, který by ohlašoval první transporty dětí do táborů, existují doklady o jejich pobytu v táboře v Bystřici pod Hostýnem a v Teplicích nad Bečvou (okr. Přerov) již v listopadu 1940. Prvních 150 dětí úřady ubytovaly 18. listopadu 1940 v táboře v Teplicích. Není uvedeno, odkud pocházely, ale prameny naznačují, že šlo o nouzové řešení a nejednalo se explicitně o děti z Říše.⁴² Zprávy o připravovaných transportech můžeme dohledat v dokumentech z počátku následujícího měsíce – na 7. prosinec 1940 byl naplánován první transport z Berlína do Teplíc.⁴³ Podobně tomu patrně bylo i v případě tábora v Bystřici pod Hostýnem, kde měly být přípravy završeny již v první polovině téhož měsíce.⁴⁴

První tábory KLV tak vznikaly na Moravě, daleko od pražského centra, v klidném prostředí lázeňských komplexů Luhačovic (okr. Zlín), Teplíc nad Bečvou a také v Bystřici pod Hostýnem. V polovině prosince 1940 proto také úřady evakuovaly prvních 2400 dětí z Berlína do táborů v Protektorátu Čechy a Morava, které se nacházely právě ve jmenovaných zařízeních KLV.⁴⁵ Zřizování dalších ubytovacích možností následovalo takřka bezprostředně. Tlak, který vyvolala snaha o co nejrychlejší vyslání co největšího počtu dětí, způsobil, že výstavba či dílčí úpravy táborů probíhaly během jejich naplňování. Intenzita, s jakou německé úřady přistoupily k realizaci projektu na obsazených územích v době, kdy bezprostřední ohrožení leteckým bombardováním ještě nebylo evidentní, poukazuje na politické motivy přípravy této masové akce. Ve srovnání s vývojem na konci války, kdy docházelo k umělému navyšování kapacit objektů a tedy i ke zhoršování životních podmínek v táborech, implementace nových ubytovacích kapacit v letech 1940 a 1941 byla založena na poměrně reálné představě o protektorátních možnostech, kolika dětem je vůbec možné poskytnout náhradní ubytování. V některých případech nicméně ještě pár dní před příjezdem dětí chyběly deky, ložní prádlo, někde stoly, židle, a dokonce i dostatečný počet postelí.⁴⁶ Postupná výstavba nicméně umožňovala poměrně plynulé naplňování táborů.

42 Tamtéž, Bericht über Bad Teplitz jako příloha dopisu RJF pro KLV v Protektorátu Čechy a Morava určená vládnímu radovi R. Giesovi, z 18. listopadu 1940.

43 Tamtéž, Dopis Paula Conrada – pověření státního sekretáře pro záležitosti KLV, adresovaný státnímu radovi R. Giesovi, z 3. prosince 1940.

44 Tamtéž, Dopis Paula Conrada adresovaný K. H. Frankovi, z 2. prosince 1940.

45 K 14. prosinci 1940 se na území Protektorátu Čechy a Morava nacházelo 900 dívek v táboře KLV v Teplicích nad Bečvou, dále 750 chlapců v Bystřici pod Hostýnem a 750 dívek v lázních Luhačovice. NA, f. HJ, k. 92, Kinderlandverschickung Böhmen und Mähren, ze 14. prosince 1942.

46 Tamtéž, Eiliger Aktenvermerk für die Abtl. Unterbringung, Einsatz und Verwaltung, z 29. dubna 1941.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

Naopak odjezd dětí po ukončení prvního běhu byl v podstatě hromadný. A to i přesto, že děti, které v zařízeních KLV pobývaly již od konce roku 1940, si svou minimální šestiměsíční lhůtu pobytu splnily v květnu nebo červnu 1941. Odjízděly pak domů až spolu s ostatními dětmi při řádném ukončení tzv. prvního běhu na podzim 1941. Dělo se tak pravděpodobně v důsledku logistické zátěže, kterou projekt KLV představoval.

První fázi KLV zřejmě zdržely obtíže při přípravě ubytovacích prostor, a proto bylo naplňování táborů spíše pozvolné.⁴⁷ Nejčastěji se objevují debaty o vhodnosti a připravenosti budov, které tvořily hlavní podmínku pro umístění dětí. Zpráva říšského protektora z 2. prosince 1940 ujišťovala na základě sdělení pověřence říšského vedení mládeže pro KLV v Protektorátu Čechy a Morava, že již našli vhodné prostory pro zřízení hospodářské odborné školy ve Velkém Meziříčí a oblastní nemocnice v Novém Městě na Moravě pro potřeby KLV. O několik dní později hlásil představitel RJF do Černínského paláce stav dalších ubytovacích prostor – sanatoria v Teplicích, všeobecné veřejné nemocnice v Novém Městě na Moravě a vzdělávacího a výchovného ústavu „Světla“ ve Velkém Meziříčí. V úvahu výhledově připadaly také další objekty, např. Buchtův kopec u Sněžného⁴⁸ (okr. Žďár nad Sázavou) či zámek v Holešově (okr. Kroměříž). V březnu 1941 se také uvažovalo o transportu zaměstnanců tábora z Olomouce a Bystřice pod Hostýnem do Poděbrad.⁴⁹

Nicméně, jak je výše naznačeno, rozšiřování sítě táborů KLV v Protektorátu probíhalo ve směru z moravského prostoru přes okolní regiony na západ. Preferenci získaly především rekreační objekty, u nichž se předpokládalo, že jsou připraveny na ubytování většího počtu osob bez nutnosti případných stavebních či jiných nákladnějších úprav. Hlavní fáze prvního běhu programu KLV rozšířeného i do dalších regionů Protektorátu Čechy a Morava tak byla v plné síle zahájena na jaře 1941.

Přestože úřady preferovaly zejména menší města s rekreačními středisky, vedle řady dalších menších či větších měst připadla v průběhu následujících měsíců povinnost zajistit péči německým dětem také Praze. Ta ovšem nenabízela pouze tábory k ubytovacím účelům, ačkoli tento typ jistě ve statistikách převažoval. Vedení zde zavádělo např. učňovské dílny (*Werkunterricht*), jejichž úkolem bylo vzdělávání táborových učitelů a vedoucích HJ ve stavbě modelů lodí, letadel a hraček. Učiliště (*Werkchule Prag*) se sídlem ve vile Maria v Koperníkově ulici č. 12 navštěvovali – aby nabyli praktické dovednosti pro zhotovování hraček – nejen vedoucí HJ z Protektorátu, ale také z okolních oblastí Německa a Rakouska.⁵⁰ Učební charakter měly i další prostory

47 NA, f. ÚŘP-ST, k. 67, sign. 109-4/1189, Dopis Paula Conrada, z 11. února 1941. Conrad vyjádřil nespokojenost s průběhem příprav táborů KLV, jelikož objekt „Klič“ v Teplicích, zajištěný pro potřeby Říšské pracovní služby (*Reichsarbeitsdienst*, dále jen RAD), nebyl dosud nijak využit. Kdyby byl dům k dispozici KLV, mohl podle Conrada tou dobou přijmout až 300 dětí.

48 V němčině byl pro něj užíván název *Buchtaberg*.

49 NA, f. ÚŘP-ST, k. 67, sign. 109-4/1189, Hlášení z 26. března 1941. Jednalo se o tři zvláštní vlaky (*Sonderzüge*) z Olomouce, Bystřice pod Hostýnem a Uherského Hradiště.

50 NA, f. HJ, k. 91, Rundschreiben 2/42, Der Beauftragte des Führers für die Inspektion der Hitler-Jugend und Reichsleiter für die Jugenderziehung der NSDAP – Dienststelle Kinderlandverschickung, z 15. dubna 1942.

Radka Šustrová

v Praze, když úřadovna vybuodovala říšské učiliště (*Reichswerkschule*) v Gröbeho vile na Vinohradech.⁵¹

V rámci KLV byly zřízeny i domy pro hosty (*Gästehaus*), které plnily především funkci tzv. průchozího tábora (*Durchgangslager*). Děti zde nocovaly, pokud je při příjezdu do Protektorátu čekala ještě další cesta autobusem do přiděleného tábora. V Praze zřídila úřadovna tři domy pro hosty: tzv. *KLV-Gästehaus I* umístěný v bývalém sídle sdružení YMCA,⁵² druhý na Střeleckém ostrově jako *KLV-Gästehaus II* a konečně v pořadí třetí *KLV-Gästehaus III* v hotelu Zlatá husa na Václavském náměstí. Domy pro hosty využívala správa KLV rovněž jako ubytovací kapacity pro výpravy jednotlivých táborů při exkurzích do Prahy.⁵³ Další prostory sloužily jako kliniky, vzdělávací zařízení pro personál (*Führerschulen*) či ozdravovny.⁵⁴

Při zřizování táborů KLV se předpokládalo nejprve nalezení vhodných domů a domovů, jež by vyhovovaly podmínkám pro ubytování většího počtu dětí. Po schválení těchto objektů RJF oslovili organizátoři příslušný oberlandrát ohledně zajištění služeb nezbytných pro provoz tábora – tedy elektrického proudu, vody a plynu. Další nutností se stala volba případných kandidátů a kandidátek z řad HJ a Svazu německých dívek (*Bund deutscher Mädel*, dále jen BDM), kteří měli nastoupit do funkcí vedoucího/vedoucí HJ v táboře.⁵⁵ V praxi ovšem měli přednost učitelé a učitelky ze škol v oblastech postižených nálety. Mezi první úkoly při zřizování tábora KLV patřilo rovněž zajištění čistírny pro dětské ošacení, firem, které by dodávaly potraviny, popř. řemeslníků, kteří by provedli případné opravy či zhotovili chybějící nábytek. V neposlední řadě bylo třeba zajistit lékaře v daném okrese, jež by převzal lékařskou péči o evakuované děti. Za důkladnost a přesnost příprav odpovídal vedoucí příslušného Bannu (*Bannführer*).⁵⁶

V průběhu výběru vhodných lokalit a objektů nesehrávala velikost budoucích „dětských domovů“ žádnou roli. Preference prostornějších objektů by byla logická, ale v zásadě neexistoval žádný prototyp tábora KLV. Podle velikosti se tábory dělily na několik typů, přičemž tato typologie sloužila především k přesné definici jejich správní struktury. Základní jednotku představoval tábor KLV (*KLV-Lager*). Za druhou instancí lze označit tzv. hlavní tábor KLV (*KLV-Hauptlager*), který byl vytvořen

51 NA, f. Německé státní ministerstvo (dále jen f. NSM), k. 34, sign. 110-4/361, Zpráva vedoucího služebny KLV, adresovaná ministerskému radovi R. Giesovi, z 24. srpna 1944.

52 Křesťanské sdružení mladých mužů (*Young Men's Christian Association*, zkráceně YMCA), jejímž cílem bylo šíření vzdělání a cílené využívání volného času především neorganizované mládeže s důrazem na hry, sport a kulturu. YMCA sídlila v ulici Na Poříčí 12 v Praze 1.

53 NA, f. HJ, k. 91, Anordnung für den Besuch der Hauptstadt Prag, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren – HJ-Inspektion, z 1. ledna 1943.

54 NA, f. NSM, k. 34, sign. 110-4/361, Zpráva vedoucího služebny KLV, adresovaná ministerskému radovi R. Giesovi, z 24. srpna 1944.

55 Hitlerjugend podrobovala veškerou německou mládež ve věku od 10 let výchovné praxi nacionálního socialismu. Děti byly rozděleny podle věku a pohlaví do čtyř skupin. První kategorii tvořila mladší děvčata (*Jungmädel*) ve věku 10–13 let a mladší chlapci (*Jungvolk*) v rozmezí 10–14 let. Druhá kategorie byla rozdělena na dívčí spolek (*Bund deutscher Mädel*), pro který platilo věkové rozpětí 14–17 let, a oddíl Hitlerovy mládeže (*Hitlerjugend*) pro chlapce ve věku 15–18 let.

56 NA, f. HJ, k. 90, Oběžník RJF pověřence říšského vůdce při NSDAP Paula Conrada, z 2. listopadu 1940.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

na témže místě z více táborů jedné školy se sto a více dětmi. Třetí typ, *KLV-Standort*, vznikl ve zvláštním případě, pokud na jednom místě došlo ke sdružení osmi základních, popř. pěti hlavních táborů. Tento táborový komplex vedl pověřenec pracoviště KLV (*KLV-Standortbeauftragte*).⁵⁷

Rozptýlenost táborů způsobovala nejen poměrně vysoké nároky na správní organizaci, ale vyžadovala také velký počet táborového personálu. Na podzim 1941 se tuto situaci pokusil vyřešit Balduin Geissler, tehdejší pověřenec pro KLV v Čechách a na Moravě, sloučením táborů do větších celků. Požadavek na reorganizaci vycházel ze zvýšené poptávky po pedagogickém personálu. Tímto správně-organizačním tahem vytvořil dvě táborová centra – jedno v Poděbradech, druhé v Teplicích nad Bečvou.

Tyto dva komplexy, tvořené několika tábory, byly nazvány jako *Hauptlager*.⁵⁸ Poděbrady táborovým komplexům tohoto typu plně dominovaly, což dokládá i jejich označení *Hauptstadt der Kinderlandverschickung*.⁵⁹ Jedním z důvodů bylo působení školy pro táborové vedoucí (*Lagermannschaftsführer-Schule*), jejíž činnost ukončil říšský ministr pro vědu, výchovu a lidovou osvětu (*Reichsminister für Volksaufklärung und Propaganda*) až 13. února 1945.⁶⁰

Druhý tzv. hlavní tábor nechal Geissler zřídit v Teplicích nad Bečvou. V táboře, který začal fungovat jako jeden z prvních, již v listopadu 1940 pobývalo 150 dětí a personál⁶¹ a v prosinci téhož roku dokonce již 900.⁶² Odhady kapacity ovšem hovořily o možnosti ubytovat 1200–1400 dětí. Možná právě proto se uvažovalo o rozšíření teplického tábora. Táborová komandatura měla dohlížet na přípravu nových budov pro rozšíření kapacity KLV. Plán počítal s navýšením o dalších až 1400 míst za využití tamních hotelů a penzionů. V Teplicích ovšem aktivněji vystupovala RAD, která zde chtěla otevřít školu pro vedoucí (*Führerinnenschule*). V tomto – ne prvním ani posledním – případě došlo ke zkřížení zájmů stranických organizací. Z dobových pramenů ovšem víme, že tábor se jinak vyznačoval příkladnou organizací. Bezproblémově byla také zajištěna strava a lékařská péče.⁶³ Zcela opačný obraz nabízel tábor KLV v Bystřici pod Hostýnem, který byl zřízen jako jeden z prvních. Po provedení kontroly v Bystřici 17. listopadu 1940 bylo třeba konstatovat, že jeho zařízení jsou absolutně nevyhovující, jelikož nebylo dostatečně zajištěno stravování, chyběla lékařská péče a děti byly nepatřičně oblečené a obuté. Tyto zásadní nedostatky tábora KLV v Bystřici dokonce podnítily státního sekretáře K. H. Franka k úvahám o jeho zrušení.⁶⁴

57 Tamtéž, k. 89, Dienstvorschrift KLV/1a, Die Führung der KLV-Lager, 1. Ausgabe –1944.

58 *Hauptlager* tvořil jeden nebo více táborů umístěných na jednom místě, popř. v jedné budově. Počet umístěných svěřenců musel přesahovat 100 dětí.

59 KOCK, Gerhard: „Der Führer sorgt für unsere Kinder...“, s. 101.

60 Tamtéž, s. 226.

61 NA, f. ÚŘP-ST, k. 67, sign. 109-4/1189, Bericht über Bad Teplitz jako příloha dopisu RJF pro KLV v Protektorátu Čechy a Morava, určená vládnímu radovi R. Giesovi, z 18. listopadu 1940.

62 NA, f. HJ, k. 92, Kinderlandverschickung Böhmen und Mähren, z 14. prosince 1942.

63 Tamtéž, Bericht über Bad Teplitz, nedatováno.

64 NA, f. ÚŘP-ST, k. 67, sign. 109-4/1189, Bericht über das Kinderlandverschickungs-Erholungslager Schloß Biestritz/Hostein jako příloha dopisu RJF pro KLV v Protektorátu Čechy a Morava, určená vládnímu radovi R. Giesovi, z 18. listopadu 1940.

Radka Šustrová

Zajištění tábora příslušnými pracovníky odpovídalo dané struktuře. Vedoucí tábora (*Lagerleiter*), povoláním učitel, přijížděl obvykle spolu s dětmi z Německa. Pouze v době intenzivnějších náletů na německé oblasti (např. v září 1942) byly tábory zajišťovány z personálních kapacit správy KLV v Protektorátu. Ze strany táborových vedoucích se nejednalo vždy o dobrovolníky, někteří byli na tuto pozici přímo delegováni. Jejich výběr, jak lze poměrně logicky předpokládat, se odvíjel od toho, zda byl daný pedagog členem Nacionálně socialistického svazu učitelů (*Nationalsozialistischer Lehrerbund*, dále jen NSLB). Ztráta vlivu NSLB na obsazování pozice táborového vedoucího ve prospěch HJ měla spíše postupnou tendenci, avšak definitivním předělem se stalo pozastavení činnosti NSLB v roce 1943. V souvislosti se změnou strategie evakuace v témže roce, kdy začaly být evakuovány celé třídy, táborový vedoucí nebyl již „pověřen“ vedením, nýbrž přijížděl do tábora jako školní pověřenec KLV (*Der Schulbeauftragte KLV*) ze svého domovského města. Jeho činnost ovšem byla současně vázaná na direktivy oblastního pověřence cílové oblasti.⁶⁵

Služba vedoucího v táboře byla považována za válečnou služební povinnost. Náročná služba, na niž nebyli učitelé povětšinou vůbec předem připraveni, si vyžádala účast v zaškolovacím programu. Učitelům mělo pomoci absolvování dvoutýdenního kurzu v Poděbradech, kde se učili, jak vůbec vést tábor nebo jak spravovat táborovou pokladnu.⁶⁶ Podle původních pokynů Baldura von Schiracha nicméně ve vedení tábora stál školní vedoucí (*Schulleiter*), kterého jmenoval NSLB spolu s vedoucím z řad HJ (*HJ-Führer*). Druhý jmenovaný dohlížel na dodržování předpisů RJF, věnoval se táborovým svěřencům a kontroloval řádné provedení služby HJ (*HJ-Dienst*). Pozici velitele táborového osazenstva (*Lagermannschaftsführer*, dále jen LMF) zastávali obvykle příslušníci HJ a BDM starší 16 let, k jejichž zaškolení sloužila říšská škola KLV pro LMF (*Reichsschule für KLV-Lagermannschaftsführer*).⁶⁷ Neméně často se stávalo, že bývalý účastník KLV stihl do konce války nastoupit do tábora ještě jako *HJ-Führer* nebo *BDM-Führerin*. Tato praxe pomáhala zapojit německé děti a mládež do výchovných a politicky orientovaných aktivit. Podmínkou pro tuto službu byla vůdčí schopnost jedince, jež byla ostatně u dětí sledována již od útlého věku. Zájem byl rovněž o vlastní politické angažmá, kterým inspekce mínila vstup vedoucích BDM starších 18 let do NSDAP.⁶⁸ Roli rodiny vedle učitelů a učitelek suplovaly vychovatelky působící v táboře. Funkci těchto vychovatelek a vychovatelů zastávali jen o pár let starší děvčata a chlapi ve věku 17 a 18 let z BDM, resp. HJ.⁶⁹ Odborný personál tak obecně tvořili výhradně Němci,⁷⁰ pouze do zajištění bezpečnosti tábora byli zapojeni čeští četníci a protektorátní policie. Pomocné práce zastávaly např. české kuchařky.

65 Eva Gehrken uvádí, že v roce 1936 bylo členem NSLB 97 % učitelů. GEHRKEN, Eva: *Nationalsozialistische Erziehung in den Lagern der Erweiterten Kinderlandverschickung 1940 bis 1945*, s. 165n.

66 KOCK, Gerhard: „Der Führer sorgt für unsere Kinder...“, s. 149–152.

67 *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. I, Oběžník č. 7/1940, vydaný pověřencem vůdce pro inspekci HJ a říšským vedoucím pro výchovu mládeže při NSDAP, ze 4. listopadu 1940.

68 *NA*, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben Nr. 47/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren – Abt. Inspektion BDM, ze 14. prosince 1942.

69 GEHRKEN, Eva: *Nationalsozialistische Erziehung in den Lagern der Erweiterten Kinderlandverschickung 1940 bis 1945*, s. 215.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

Kontakt s vyššími celky ve struktuře správy měly tábory, resp. její vedoucí orgány udržovat prostřednictvím pravidelných měsíčních hlášení (*Monatsbericht*), která odevzdával vedoucí tábora. Jednalo-li se o tábor, který tvořilo více objektů, každá tato „budova“ podávala zvlášť vlastní shrnutí činnosti za daný měsíc. Měsíční hlášení se skládalo z devíti částí, v nichž tábor informoval pověřence pro KLV v Čechách a na Moravě o počtu a původu nově přijatých dětí, jmenném seznamu personálu tábora, o organizaci a ubytování v táboře, o stravování a zdravotním stavu dětí. Zvláštní oddíl se věnoval školní výuce a službě HJ. Důležitou otázku představovala rovněž sekce tisku a propagandy, s případnými poznámkami o nedostatcích distribuce požadovaných tiskovin.⁷¹

Zdravotní péče v rámci systému KLV

Zvláštní pozornost si zaslouží rovněž zajištění lékařské péče a zdravotní stav dětí v táborech. Poskytování lékařské péče organizovaly úřady z pražského ústředí. Ačkoli bylo k dispozici 56 lékařů, podmínky nelze označit za zcela ideální, neboť pouze 16 z nich bylo civilními lékaři z povolání. Tým doplňovalo 129 pomocnic, 65 dívek ze zdravotní služby (*Gesundheitsdienst*), 10 vojenských lékařů a 32 studentů medicíny. I přes tento poměrně rozsáhlý zdravotnický tým bylo evidováno 17 případů úmrtí už během prvního běhu, z toho devět případů na následky infekce, oficiálně zdůvodněné přeplněností táborů. Jedno dítě utonulo a příčina úmrtí zbylých sedmi nebyla specifikována. Problém nedostatku lékařů vyvstal po uzavření ordinací a praxí lékařů židovského původu. Již v únoru 1941 proto přišla od velitele bezpečnosti policie a SD žádost o přímluvu, aby byl v Brně pro potřeby KLV zajištěn dostatečný počet všeobecných lékařů a stomatologů.⁷² Tato mnohdy omezená péče mohla být postupem času, vzhledem k vysokému počtu německých dětí v Protektorátu, vnímána jako závažný problém.

Zpočátku ústředí využívalo české nemocnice a kliniky, avšak již v létě 1942 byla zřízena speciální klinika KLV. Důvody tohoto zvláštního opatření nevyplývaly pouze z podezření, že čeští lékaři a personál poskytují německým dětem méně kvalitní péči (především co se stravování a zacházení týče), ale také z požadavku rodičů, kteří se obávali přímého kontaktu svých dětí s protektorátními občany.⁷³ Dne 15. července 1942 proto v Praze zahájila činnost zvláštní klinika KLV (*KLV-Klinik*) v budově Sanato-

70 Zajímavé rovněž je, že přednost byla dávana říšským Němcům, tedy pedagogům, kteří děti doprovázeli přímo z evakuované oblasti. Až ke konci války bylo nezbytné, vzhledem k nedostatku personálu, doplňovat pedagogy i z řad sudetských Němců.

71 NA, f. HJ, k. 91, Merkblatt zum Monatsbericht, pověřenec pro Erweiterte Kinderlandverschickung v Čechách a na Moravě (*Der Beauftragte für Erweiterte Kinderlandverschickung in Böhmen und Mähren*), nedatováno.

72 NA, f. ÚŘP-ST, k. 66, sign. 109-4/1167, Erfahrungs- und Tätigkeitsbericht über die erste KLV im Protektorat Böhmen und Mähren, z 27. února 1942

73 Zobecnění faktu, že český personál se choval k německým dětem chladně a omezoval svou péči na nejnižší možnou míru, není možné. Na nemocniční zařízení Bulovka naopak byly velmi dobré reference, ačkoli právě zde zcela převládala český personál. NA, f. HJ, k. 92, Vermerk für Gebietsführer Geissler, z 13. června 1941.

Radka Šustrová

ria MUDr. Vladimíra Borůvky v Havlíčkově ulici 61–63 v Praze 2 (dnešní Legerova).⁷⁴ Původně soukromou kliniku převzalo KLV do užívání na základě *Reichsleistungsgesetz* za měsíční náhradu 4500 RM⁷⁵ ve prospěch Věry Borůvkové, a to minimálně po dobu války. Smluvní ujednání ovšem bylo ze strany pronajímatele do konce války nevyhovitelné.⁷⁶ Nové léčebné zařízení disponovalo všemi odděleními a péči obstarávaly německé zdravotní sestry (*NS-Schwestern*, resp. *braune Schwestern*). Infekční případy přejímala Univerzitní dětská klinika v Resslově ulici v Praze 2, popř. infekční oddělení všeobecných nemocnic.⁷⁷ Nemocnici speciálně zřízenou pro hospitalizování dětí s podezřením na rychle šířitelné nemoci zřídily úřady již na jaře 1941 v prostorách techniky na Karlově náměstí, kterou od 17. listopadu 1939 využívaly oddíly SS. Provizorně zde bylo zřízeno 100 lůžek s tím, že se počítalo s dalším rozšířením.⁷⁸ Některé tábory rovněž disponovaly vlastní klinikou, avšak zcela výhradně se jednalo o lokality, kde pro to byly podmínky již před válkou – např. v Poděbradech, Teplících nad Bečvou a Luhačovicích, kde v rámci lázeňských komplexů existovaly příslušné prostory i vybavení. Například v Teplících, kde měli dokonce k dispozici rentgen a EKG, šlo o hlavní zdravotní středisko s lůžkovou částí v regionu (*Hauptkrankenrevier*).⁷⁹

Tato poměrně rozsáhlá snaha o zajištění zdravotní péče reagovala na zdravotní stav dětí, který se postupem času stal jedním z nejdiskutovanějších problémů. Velké obavy vzbuzovaly především infekční nemoci, proto bylo pro potřeby dalších běhů zřízeno specializované infekční oddělení, vybavené mimo jiné i rentgenem. Rozšíření epidemií měla zamezit pravidelná vyšetření všech členů pomocného personálu, aby se zjistilo, zda v jejich případě neexistuje minimálně podezření na tuberkulózu nebo tyfus. Podobně také opatření stanovující, že nemocné děti nesmí navštívit Prahu, se stalo výrazem velkých obav z řady rychle se šířících onemocnění.⁸⁰ V táborech KLV se velmi rozšířila žloutenka, se kterou ovšem děti do táborů nejspíše mnohdy samy přijížděly. Stále častěji se objevovaly i případy spály (např. Nové Město na Moravě 1941)⁸¹ – jen v období od února do března 1941 vzrostl počet těchto případů v táborech KLV o sto procent. Vedle menších úrazů (zlomenin a pohmožděnin) úřady registrovaly i případy záškrtu (např. Bystrice pod Hostýnem listopad 1940),⁸² spalniček, příušnic,

74 Dnešní Legerova ulice byla v letech 1940–1945 přejmenována na Havlíčkovu ulici (Havlickekgasse, popř. Havlickegasse). LAŠŤOVKA, Marek – LEDVINKA, Václav a kol.: *Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství*, díl I. Libri, Praha 1997, s. 397.

75 Stanovený měsíční nájem byl pravděpodobně odvozen od odhadní ceny celého areálu, který činila necelých 5 milionů protektorátních korun. NA, f. HJ, k. 146, Wertgutachten, z 14. června 1942.

76 Tamtéž, Vereinbarung, z 22. prosince 1942; Deutsche Gesundheitskammer in Böhmen und Mähren. Körperschaft des öffentlichen Rechts an die NSDAP – HJ – RJF – Der Beauftragte des Reichskassenverwaltes für KLV, z 25. února 1943.

77 NA, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben 15/42 – an allen KLV-Lagern, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren-Abt. Gesundheitsaufsicht, z 13. července 1942.

78 Tamtéž, k. 92, Aktennotiz für Gebietsführer Conrad, ze 7. května 1941.

79 Tamtéž, Reisebericht über ärztliche Besichtigung der KLV Lager am 28./30. 11. 1940.

80 Tamtéž, k. 91, Anordnungen für den Besuch der Hauptstadt Prag, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren – HJ-Inspektion, z 1. ledna 1943.

81 Tamtéž, k. 92, Vermerk für Hbf. Conrad, ze 4. března 1941.

82 Tamtéž, Reisebericht über die ärztliche Besichtigung der KLV-Lager am 28./30. 11. 1940.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

zarděnek, úplavice, planých neštovic a rovněž TBC. V Protektorátu samotném se pak během pětileté existence projektu objevily případy dětské obrny (Sušice 1943/1944), svrabu a také epidemie tyfu (Luhačovice 1941, Lázně Bohdaneč 1944, Všeroby 1944).⁸³ Karanténa celého tábora pak vylučovala, aby děti cestovaly zpět do Německa vlaky, a hledala se proto alternativní řešení. Epidemická onemocnění a následné dodržování izolace dětí s ohledem na jejich zdravotní stav tak rovněž narušovaly plánovaný transfer dětí domů a příjezd budoucích svěřenců do táborů. Konkrétní případ nastal při ukončování prvního běhu KLV v Protektorátu a vyklízení tábora v Radošovicích, jenž se toho času nacházel v karanténě. K další rekonvalescenci po propuštění z nemocnice dívky a chlapci nastupovali do jedné ze tří ozdravoven, které se nacházely v Černošicích (okr. Praha-Západ), v obci Lužná u Rakovníka a na Javorovém vrchu (oblast Těšínských Beskyd).⁸⁴

Vysoká nemocnost dětí, trpícími ať už běžnými či rychle širitelnými chorobami, měla za následek vytváření plánů, které by tento stav zlepšily. Jedním z nich byla tzv. akce vitamín C (*Vitamin C Aktion*), která spočívala v podávání vitamínového doplňku z produkce firmy Merck, jejíž preparáty měly nahrazovat poměrně obtížný a pravděpodobně ne zcela pravidelný přísun ovoce a zeleniny. Všechny přijímací oblasti odebíraly objednané produkty od firmy Merck za podmínek, kdy na každé dítě v táboře KLV bylo vyexpedováno asi dvacet denních dávek tohoto doplňku.⁸⁵

Do 31. března 1941 evidovala *Reichsdienststelle* 34 případů úmrtí ve všech existujících táborech KLV.⁸⁶ Protektorátní úřadovna KLV se po celou dobu války potýkala s obecně poměrně vysokou úmrtností dětí v táborech. Ačkoli není k dispozici žádná dobová souhrnná statistika, považuji tento problém za jeden z nejzávažnějších.⁸⁷ Některá úmrtí způsobilo např. utonutí, pád z vysoké výšky, úraz lebky, otrava krve aj., přičemž některá z nich byla hodnocena jako nehody, jiné jako zavinění z nedbalosti. Nezdá se ovšem, že by u každé smrtelné nehody úřady pátraly po vlastních příčinách těchto úmrtí, jimiž mohla být např. příliš vysoká zátěž, nedostateční výchovný dozor apod. Dohledatelné jsou ale rovněž případy, které odkazují např. na vrozené poruchy srdce nebo jiné dysfunkce, které pravděpodobně nebyly před nástupem do tábora zjišťovány.⁸⁸

83 NA, f. NSM, k. 33, sign. 110-4/347; NA, f. HJ, k. 92, Vermerk (Typhusfälle im Lager Luhatschowitz), z 30. července 1941.

84 NA, f. HJ, k. 92, Aktennotiz für Gebietsführer Geissler und Abteilungsleiter zur Kenntnisnahme, z 18. září 1941.

85 *Bundesarchiv Berlin* (dále jen BArch Berlin), f. NS 28/129, RJF Berlin Gesundheitsamt an die Gesundheitsabteilung der Gebiete Brandenburg, Schlesien, Pommern, Sachsen, Thüringen, Franken, Hochland, Bayr. Ostmark, Niederdonau, Oberdonau, Salzburg, Sudetenland, Danzig, Wartheland, Befehlstelle der RJF Böhmen/Mähren, leden 1941.

86 *ÖStA/AdR*, f. Bürckel/Mat 4651, Bd. II., Erkrankungen in den KLV-Lagern: od 3. 2. 1941 do 31. 3. 1941 vzrostl počet případů z 887 na 1634 (vztaženo na všechny tábory KLV vč. Protektorátu).

87 Vycházím z dochovaných soustrastných dopisů, které zasílal K. H. Frank rodinám zemědělských dětí. Pro období let 1944–1945 „Todesfälle“ souhrnně srov. NA, f. HJ, k. 143.

88 Např. úmrtí Heinze Wernera Grotha na klinice KLV v Praze na následky chronické srdeční endokarditidy. NA, f. HJ, k. 143.

Zásobování a stravování v táborech KLV

Důraz na lepší zásobování představoval jeden z ústředních argumentů při obnovování projektu KLV. Děti tak měly být plně materiálně zabezpečeny v prostředí mimo linii předpokládaných leteckých útoků. Argument zásobování ovšem postupem času ztrácel na svém významu, ačkoli v prvních letech války byl minimálně v určitých oblastech opodstatněný. Pokud to bylo možné, materiál nebo ošacení byly zasílány z Německa, ale minimálně od roku 1942 se již objevují potíže se zásobováním. Nezbytné dodávky uhlí musely tábory objednávat s dostatečným předstihem šesti týdnů. Existovaly ovšem i komunikační problémy, kdy se k dodavatelům nedostávaly zprávy o druhu objednaného uhlí či přesná adresa tábora, kam mělo být doručeno.⁸⁹ Vázly také dodávky méně důležitých surovin, které dívky a chlapci využívali k výrobě hraček jako vánočních dárků pro menší děti. Tato činnost měla být výrazem toho, že *také o 4. válečných Vánocích myslí strana na děti frontových vojáků a pracujících*.⁹⁰ Na pokyn pověřence KLV v Protektorátu, který musel již v srpnu 1942 konstatovat *velké obtíže* při centrálním zajišťování těchto nezbytností, musely jednotlivé tábory z vlastní iniciativy nakupovat materiál v okolí tábora.⁹¹ Postupem času se stávalo čím dál obtížnější i zajištění vhodného oblečení pro děti v táborech. Tento problém nastával zvláště v zimních měsících. V roce 1943 úřadovna KLV přiznala, že zimní oblečení není schopna zjistit ani pro pobyt, natož na cestu dětí domů. Jednotliví vedoucí táborů proto měli tento požadavek směřovat přímo na rodiče dětí, což nicméně mohlo způsobovat poměrně velké obtíže při transportu a další distribuci.⁹²

Stravování a opatření s tím spojená se řídily pokyny ministra pro výživu a zemědělství (*Reichsminister für Ernährung und Landwirtschaft*, dále jen RMEL). Děti v obou skupinách, tedy ve věku od 6 do 10 i od 10 do 14 let, měly obdržet příděl odpovídající jejich věku. Zatímco pro stravování dětí v rodinách byly nadále nezbytné potravinové lístky, starší děti v táborech KLV tyto lístky nepotřebovaly, neboť se stravovaly hromadně v jídelnách. Dočasný pobyt a stravování hostů v Gästehaus YMCA ovšem již vyžadovaly předložení potravinových lístků.⁹³

Jednotlivým táborům měla pražská úřadovna přerozdělovat základní potraviny podle zásobovacích period, odpovídajících přibližně jednomu měsíci.

89 NA, f. HJ, k. 91, An alle Lager, oběžník oddělení ubytování a stravování při úřadu pověřence pro KLV v Čechách a na Moravě, z 16. ledna 1942.

90 Tamtéž, Sonderrundschreiben pověřence pro KLV v Čechách a na Moravě, adresované všem táborům, z 2. října 1942: [...] *auch am 4. Kriegswihnachten von der Partei an die Kinder der Frontsoldaten und Werkätigen gedacht wird*.

91 Jakkoli se výroba hraček a materiál pro ni (např. dřevo, barvy, laky, pilky nebo brusný papír) mohou zdát jako druhořadá záležitost, nejednalo se pouze o volnočasovou aktivitu. Výroba byla povinná a děti během tří měsíců musely vyrobit a odevzdat tři hračky. I tato činnost byla doprovázena soutěží o nejlepší výrobek, kterou vyhlásil pověřenec pro KLV v Protektorátu. NA, f. HJ, k. 91, Rundschreiben 22/42 – Spielzeugwerk der KLV – Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, an alle Lager, z 18. srpna 1942.

92 Tamtéž, Sonderrundschreiben 8/43 – Bekleidung der rückzuführenden Pimpfe und Jungmädel in die Heimat, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 2. února 1943.

93 Tamtéž, Rundschreiben 2/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 10. dubna 1942.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

	Běžný příděl na osobu v Protektorátu Č. a M. ⁹⁴		Příděl na jedno dítě (6–14 let) v táboře KLV	
	43. zásobovací perioda	49. zásobovací perioda	43. zásobovací perioda ⁹⁵	49. zásobovací perioda ⁹⁶
Maso	1600 g	1600 g	1760 g	1600 g
Máslo	400 g	400 g	400g (+ 250 g margarínu)	400g (+ 250 g margarínu)
Vejce	4 ks	4 ks	4 ks	4 ks
Mléko	7 l	7 l	7 l	7 l (+5,6 l čers- tvého mléka)
Cukr	1200 g	1200 g	1200 g	1200 g

Jak ukazuje tabulkové znázornění přidělů ve 43. a 49. zásobovacích periodách, až na přiděl masa, másla a mléka nelze vypočítat zvláštní rozdíly. Domnívám se ovšem, že právě ve větší stabilitě množství a v pestrosti stravy, kterou měly děti podle nařízení dostávat, lze spatřovat hlavní rozdíl mezi stravou protektorátního občana a dítěte v táboře KLV na území Čech a Moravy. Z dalších potravinových dávek můžeme ovšem vypočítat snahu o zachování přídělů nejvýživnějších potravin. Každý tábořový svěřenec měl rovněž denně obdržet 500 ml čerstvého mléka⁹⁷ a na uvedenou 28denní periodu dále také 250 g sýra, 200 g cukrovinek, 21 kg brambor atd., které navíc doplňovaly potravinové vitaminové preparáty, v lepším případě i ovoce a zelenina. Oproti roku 1942 poklesly hodnoty pouze minimálně. Ve srovnání s hodnotami 42. periody se proměnily pouze hodnoty u másla (původně 715 g včetně margarínu) a vajec (původně 8 ks). V roce 1943 se dávky podle požadavků vedení nijak výrazně neproměnily.⁹⁸

94 Údaje ke skupině protektorátních obyvatel ve 43. a 49. periodě vztahovány k mládeži ve věku 6–14 (másla, mléko), potažmo 6–18 let (maso). V případě vajec a cukru se jedná o hodnoty vztahované obecně na jednoho spotřebitele. *Statistisches Jahrbuch für das Protektorat Böhmen und Mähren*. Orbis, Praha 1943, s. 192–195.

95 NA, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben Nr. 45/42 – Lebensmittelzuteilung für die 43. Versorgungsperiode, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren – Abt. Unterbringung und Ernährung, z 11. prosince 1942. V rámci 43. periody se jednalo o období od 21. 12. 1942 do 17. 1. 1943 (28 dní).

96 Tamtéž, Rundschreiben Nr. 37/43 – Rationen für KLV-Lager für die 49. Zuteilungsperiode vom 3. 5.–30. 5. 1943, z 23. dubna 1943.

97 Tamtéž, Sonderrundschreiben Nr. 5/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 28. září 1942.

98 Tamtéž, Rundschreiben Nr. 37/43, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 24. dubna 1943.

Radka Šustrová

Jak skutečně probíhala distribuce v jednotlivých táborech, je ovšem dnes zjištělné pouze s obtížemi, byť můžeme předpokládat, že snaha o zajištění stanoveného množství zcela jistě existovala. Oproti tomu stravování v nemocnicích se potýkalo s evidentními potížemi a v rozumné podobě bylo zajištěno pravděpodobně pouze v Praze. Z tohoto důvodu třeba docházelo k transportu děle se zotavujících se dětí z Kolína do Prahy, jelikož stravování v Kolíně bylo zcela nedostatečné.⁹⁹

Z obecného hlediska můžeme ovšem konstatovat, že tento ideální stav, odpovídající rozhodnutí RMEL, nebýval v praxi vždy naplňován a některé tábory hlásily nedostatky v zásobování. I přes stanovení na danou dobu standardních potravinových dávek (vzhledem k pestrosti spíše velkorysých) zjišťovali inspektoři nedostatečnou sytost pokrmů, popř. obecně problémy se zajištěním stravy.¹⁰⁰ V některých regionech narůstaly problémy do takových rozměrů, že se táborový vedoucí ve snaze dovolat se nápravy obracel na říšského protektora.¹⁰¹ Nedostatky, které se postupem času stále hůře dařilo odstraňovat, měla kompenzovat určitá zvýhodnění. Táborům KLV tak bylo například odpuštěno jinak obligátní odevzdání čtyř až šesti kilogramů sádla z každé porážky prasete.¹⁰² Zvláštní péče se dětem dostávalo během Vánoc, kdy jim byly, ostatně jako německému obyvatelstvu v Protektorátu vůbec, poskytnuty zvláštní přídělky masa, pšeničné mouky, másla a cukru.¹⁰³

Děti v táborech KLV ovšem vedle tradičních potravin dostávaly i nejrůznější pochutiny, jako např. *mimořádně chutný* ovocný chlebiček od firmy Meyer & Schuhmann z Mnichova, které tábory mohly objednávat výměnou za potravinové lístky na tuk. Podobně na akci KLV profitovala i firma Heinrich Mattoni AG z Karlových Varů, jež se stala na základě rozhodnutí RJF výhradním dovozcem kyselky a citrónových minerálních vod do táborů KLV. Objednávky u firmy Mattoni byly v tomto případě hrazeny standardně říšskými markami. Firma garantovala bezplatné doručení na kterékoli nádraží v Protektorátu. Projekt KLV tak nebyl úplně separován od běžného života, jak se původně mohlo zdát, a co víc, pro obchodníky v jednotlivých oblastech příslušejících k Německu se pravděpodobně stal velmi atraktivní.¹⁰⁴ V případě jiných distribučních artiklů využívala správa KLV i dodávek bot od firmy

99 NA, f. HJ, k. 92, Aktenvermerk für Gebietsführer Geissler, z 30. května 1941.

100 NA, f. HJ, k. 97, Inspektionsbericht über Bad Mscheno bei Budin, z 10. června 1941; NA, f. NSM, k. 93, sign. 110-11/64.

101 NA, f. NSM, k. 93, sign. 110-11/64, Stížnost Rii Götzmannové z tábora KLV v zámku v Napajedlech (okr. Zlín), adresovaná říšskému protektorovi Wilhelmu Frickovi, z 18. prosince 1943. Dopis Götzmannové sice přerůstá do komplexní stížnosti na celkové poměry v Napajedlech (zvláště argument prostřední nepřátelského pro Němce), avšak důraz dává autorka především na problematické zásobování, především na nedostatek ovoce a zeleniny a malé přídělky masa.

102 NA, f. HJ, k. 91, Schweinehaltung, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, zugleich im Auftrage der Befehlsstelle in Böhmen und Mähren der RJF - Abt. Unterbringung und Ernährung, z 10. března 1942; PETRÁŇ, Josef: *Dvacáté století v Ouběnicích. Soumrak tradičního venkova*. NLN, Praha 2009, s. 312.

103 Pro tábory KLV bylo ve dvou věkových kategoriích (mladší/starší 18 let) určeno rozdělení: 200 g masa, 500 g pšeničné mouky, 125 g másla a 500/400 g cukru. Viz NA, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben Nr. 41/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren - Abt. Unterbringung und Ernährung, z 2. prosince 1942.

104 Tamtéž, Rundschreiben Nr. 2/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 10. dubna 1942.

105 Tamtéž, Rundschreiben Nr. 3/42, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren, z 15. června 1942.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

Baťa. Patrně za nejzajímavější ovšem můžeme považovat poskytování služeb českými řemeslníky.¹⁰⁵

Třebaže od roku 1943 docházelo k obecnému zhoršování zásobování na území Protektorátu, tábory KLV si držely relativně stabilní úroveň. Zajištění kvalitní stravy bylo nejen ve vlastním zájmu organizátorů, ale také důsledkem obavy, že dojde k šíření snadno přenositelných nemocí. Nicméně sytost pokrmů nebývala vždy zaručena, jak dokládají některé stížnosti samotných dětí. V řadě případů to ale souviselo se zažitými stravovacími návyky, ovšem zcela vyloučit nelze ani lokální problémy se zajištěním potravin nebo neplnění zadaných přidělů. Obecně lze ovšem přepokládat lepší zajištění táborových center a táborů v blízkosti větších měst.

Táborové centrum KLV v Poděbradech

Lázeňská střediska se stala obecně velmi žádanou lokalitou pro účely KLV.¹⁰⁶ V tomto výběru můžeme spatřovat velmi pragmatický krok organizační složky služebny KLV, jelikož tato místa nejčastěji splňovala potřebné ubytovací podmínky a disponovala odpovídajícím léčebným a lékařským zázemím. Pozornosti tak neunikly ani Poděbrady (okr. Nymburk), nacházející se na železniční trati, tedy s vynikající logistikou, a navíc nedaleko od Prahy. Všechny tyto aspekty zřejmě také vedly pověření pro KLV v Čechách a na Moravě Balduina Geisslera k jejich využití jako jednoho z předních center KLV nejen pro české prostředí.

Jak již bylo uvedeno, první tábory vznikaly na Moravě a přijímaly děti již v prosinci 1940. Poděbrady takto rychle připraveny nebyly. Prvních 501 dětí sem přicestovalo až v lednu 1941 zvláštním vlakem pravděpodobně z Porúří za doprovodu učitelů i výchovných pracovníků z HJ.¹⁰⁷ Zvyšující se počet německých dětí ve městě jistě nemohl být utajen před místními obyvateli, ba naopak existovala obava z případných konfliktů nebo potyček. Městský úřad v Poděbradech proto zahájil informační akci, v níž předseda správní komise Jan Rada žádal *nejen veškeré vrstvy místního obyvatelstva, ale i P. T. lázeňské hosty a příchozí do našeho města, aby v každém směru hleděli vyjítí vstříc slovem i činem našim nynějším spoluobčanům německého národa, zavítavším touto dobou ve větším počtu do našeho lázeňského města*. Ačkoli výzva městského úřadu měla mít především informační charakter, upozorňovala rovněž *na nejtěžší následky pro jednotlivce, rodiny a celé složky obyvatelstva, kdyby někdo, byť i jen z nerozumu, se provinil jakýmkoliv způsobem proti předpisům a novému řádu*.¹⁰⁸ Německé děti byly na základě této vyhlášky chráněny sankcemi a tresty, které hrozily každému, kdo by se o něco pokusil. Naopak

106 V případě Slovenska využívala správa KLV nejvíce Piešťany, Trenčianske Teplice, lázně Sliač, Brusno, na východním Slovensku Bardejov a Gelnicu a na Záhorí Smrdáky. SCHVARZ, Michal: Na želanie „führera“. Slovensko a projekt Erweiterte Kinderlandverschickung. In: SOKOLOVIČ, Peter (ed.): *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov VIII. Zborník z vedeckej konferencie Trnava 20.–22. apríl 2009*. ÚPN, Bratislava 2009, s. 235–251.

107 501 dětí bylo rozmístěno do jednotlivých objektů v rámci lázni Poděbrady: Humanita 250, Tatra 61, Luxor 80, Post 16, Dalibor 62 a Reichelt 32. NA, f. HJ, k. 92, Telefonbericht, z 23. ledna 1941.

108 *Okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem* (dále jen SOKa Nymburk), f. Archiv města Poděbrady (dále jen AM Poděbrady), k. 541, sign. 7-5-10, Vyhláška č. 2442/41, z 1. března 1941.

Radka Šustrová

z jakéhokoli hlediska nevhodné chování německých dětí záviselo pouze na důslednosti vedoucího tábora. Policejní oddělení v Kolíně v dubnu 1941 registrovalo mnozíci se stížnosti na *nepřístojné chování příslušníků dětského domova*, pod nímž úředníci rozuměli obtěžování místních obyvatel či pohazování odpadků, střepů apod. *Toto nepřístojné chování těchto dětí jest již široké veřejnosti známo a způsobuje výraz nespokojenosti v obyvatelstvu*, avšak náprava tohoto chování byla obtížná. Jak ostatně městský strážník uvedl, táborový vedoucí v této věci nic nepodnikl.¹⁰⁹ Problémy s chováním německých dětí, které podle výchovných pravidel HJ měly být naopak vzorem disciplíny, se objevovaly poměrně často. Nejčastěji se jednalo o různé podoby výtržnictví nebo drobné krádeže, přičemž škody byly připisovány na vrub táborů KLV, jež měly zajistit případnou finanční kompenzaci.¹¹⁰

Táborovému způsobu života, v podstatě polovojenského charakteru, odpovídalo jednoduché vybavení táborů, ačkoli k ubytovacím účelům patřily i lázeňské a zámecké objekty. Během svého pobytu se ovšem svěřenci směli pohybovat, až na výjimečné případy, téměř výhradně v areálu tábora. Opustit tábor samí nesměli a kontakt s místním obyvatelstvem byl striktně zakázán. Uvedený zákaz platil na celém území Protektorátu Čechy a Morava. Z tohoto důvodu byla také pro sportovní aktivity členů HJ vyhrazena příslušná sportoviště i místní plovárna.

V rámci regionální sondy nelze jistě přehlédnout poměrně zajímavé sepětí mezi projektem KLV a participanty na jeho existenci na území Čech a Moravy. Tuto spoluúčasť ovšem není možné nekriticky vztáhnout pouze na tamní německé obyvatelstvo a jeho případnou podporu při zakládání tohoto projektu, byť je pravděpodobná. Projekt KLV se sice orientoval pouze na etnicky homogenní skupinu říšských Němců, popř. Volksdeutschen, avšak z hlediska zřizování a provozu se na něm podíleli i protektorátní občané českého původu. Zmíněni sice již byli pracovníci, kteří zastávali pomocné práce v táborech, popř. protektorátní bezpečnostní orgány, avšak můžeme říci, že z KLV profitovali zvláště čeští řemeslníci a jiní pracovníci ve stavebním odvětví. Tento aspekt je patrný především na regionální úrovni, kdy v menších městech využívaly německé úřady české živnostníky pro renovace, větší přestavby zařízení KLV či jiné práce, za něž byli také řádně zaplacení.¹¹¹ V případě Poděbrad tomu nebylo jinak a je zřejmé, že o tyto zakázky byl poměrně velký zájem. Vypovídá o tom reakce místního truhláře poté, co táborová komandatura vznesla po příjezdu do Poděbrad požadavek na městský úřad, aby oslovil místní živnostníky s vypracováním nabídek na úpravy vybraných objektů. Jak svědčí případ truhláře B. Čáslavského, lukrativnost tohoto přivýdělku nebyla zřejmě malá: *Mám dojem že zde bylo jednáno přímo proti německému ubytovacímu velitelství (přání, obeslání truhlářů) což považuji za sabotáž. Žádám aby bylo zjištěno, kým bylo nařízeno a kdo byl pověřen sestavením seznamů a aby bylo zavedeno proti oněm osobám trestní řízení. Byly zadány určité práce a poněvadž moje nabídka byla nejvýhodnější a nejlacinější práce jsem*

109 Tamtéž, Policejní oddělení – informační zpráva č. 3918/41, z 16. dubna 1941.

110 Tamtéž.

111 Srov. NA, f. HJ, k. 144. Srov. např. přestavba zařízení KLV v Poličce (architekt Vladimír Horák, mistr zednický – Polička) v říjnu 1944 a úpravy objektů v Hořovicích (Baumeister Miroslav Hrdlička – Hořovice) v březnu 1945.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

obdržel, což vzbudilo podiv na obecním úřadě. Táži se kdo měl zájem na tom, abych práce pro německé ubytovací velitelství nedostal. Stížnost truhláře – odhlédneme-li od udavačského charakteru dopisu – svědčí minimálně o velkém zájmu o nabídky ze strany RJF, který mohl být motivován třeba jen sníženou poptávkou po těchto pracích v dané době.¹¹² Podobně projevovali Češi zájem i o účast na dalších přípravných či údržbářských činnostech. Všech osmnáct dělníků pracujících na jaře 1941 na plnění slavníků, které měly být využity pro tábory KLV v Poděbradech, bylo zaměstnáno u firem B. Šindýlka nebo J. Kneře.¹¹³ Rovněž v souvislosti se zajišťováním zásobování táborů je evidentní spolupráce mezi tábory a místními zemědělci, avšak téměř výhradně skrze příslušný městský úřad nebo posléze vládního komisaře. Od srpna 1943 docházelo ke „konfiskacím“ majetku pro KLV výhradně prostřednictvím okresních úřadů.¹¹⁴

Nelze sice předpokládat, že tábory od místních podnikatelů odebíraly veškeré zboží, avšak v případě méně dostupných výrobků (např. sýrů) tomu tak někdy nejspíše bylo.¹¹⁵ Po zřízení školy pro LMF bylo v hojné míře využíváno i služeb místních holičů, jelikož všichni účastníci kurzu měli být přibližně jednou za čtrnáct dní ostříháni. Překvapivá tak není skutečnost, že tábory využívaly služeb protektorátních živnostníků, jako spíše poměrně velká otevřenost, spolupráce a horlivost českých živnostníků, které jinak zcela kontrastují s přísnou izolací dětí od místních obyvatel.¹¹⁶

Tábor KLV v Poděbradech, který byl původně omezen pouze na lázeňský areál, se postupem času rozrůstal. Výhod tohoto města si povšiml rovněž pověřenec pro KLV Balduin Geissler. Na podzim 1941 proto navrhl plán redislokace kvůli zjednodušení logistiky i personální náročnosti, aby v Poděbradech došlo ke koncentraci táborů ve speciálním zařízení s označením *KLV-Standort*. V táborech zřízených v místních objektech ozdravoven bylo umístěno několik tisíc dětí, přičemž Gerhard Kock hovoří až o 15 000 dětech. Vzhledem ke kapacitě lázeňského areálu se zdá být uvedená hodnota téměř nemožná a zpětně prakticky neověřitelná. K dispozici KLV ovšem byly i místní hotely a penziony. Již výše zmiňovaný dobový termín *Hauptstadt der Kinderlandverschickung* dokládá výjimečnost poděbradské lokality.¹¹⁷

Specifičnost Poděbrad vedla k zájmu říšských úředníků o poměry a situaci v těchto českých lázních. Rozšíření prostor KLV o poděbradský zámek K. H. Frankovi navrhoval německý inspektor na žádost vedoucího berlínské služebny KLV Helmuta Möckela. V Poděbradech tak docházelo k vytváření silného centra v rámci KLV, pro jehož účely úřady poskytly jak lázeňský areál, tak posléze i blízko ležící

112 *SOKa Nymburk*, f. AM Poděbrady, k. 541, sign. 7-5-10, Verwaltungskommission in Podiebrad, z 25. února 1941.

113 Tamtéž, Stadtamt in Podiebrad Nr. 3455, an die Kinderlandverschickung in Podiebrad, ze 4. dubna 1941.

114 *SOKa Nymburk*, f. Reichsauftragsverwaltung in Neuenburg (dále jen RAV Neuenburg), k. 44, sign. KULT 106, NSDAP HJ/RJF an den Bezirkshauptmann RAV Neuenburg, z 24. srpna 1943.

115 *SOKa Nymburk*, f. AM Poděbrady, k. 541, sign. 7-5-10, Ernährung und Landwirtschaft – Der Oberlandrat für die Bezirke Kolin, Böhmisches Brod, Gumpolds, Kuttenberg, Ledetsch, Neubidschow, Neuenburg, Podiebrad u. Tschaslav an das Stadtamt in Podiebrad, ze 14. května 1941.

116 Tamtéž, Seznam dělníků zaměstnaných při plnění slavníků, ze 14. února 1941; Stadtamt Podiebrad – Haarschneiden in der KLV Schule für Lagermannschaftsführer, z 23. listopadu 1943.

117 KOCK, Gerhard: „Der Führer sorgt für unsere Kinder...“, s. 101.

Radka Šustrová

zámek.¹¹⁸ Tábor také dále využíval nemocniční zařízení umístěné v budově bývalého léčebného ústavu.¹¹⁹ Za využívání objektů staré i nové školy a přilehlých penzionů hrála služebna KLV měsíční nájemné, avšak nájemní smlouvy byly uzavřeny na dobu neurčitou.¹²⁰ I přesto však kapacity táborů nebyly zcela dostatečné, a proto vládní komisař města Poděbrady Wilhelm Messner využíval svého výnosu č. 177/41 z 26. února 1941 a vyhlášky obce č. 5851/41 ze 4. června 1941, které umožňovaly „zajištění“ bytů. Na tuto pravomoc se tak vládní komisař odvolával právě v souvislosti se získáváním dalších ubytovacích prostor pro KLV ve druhé polovině války.¹²¹ Messner tím také reagoval na přípis K. H. Franka, že *již existující tábory nepostačují*, a proto žádá *nařídít všem okresním hejtmanům – říšskému pověřovacímu úřadu – jmenovat objekty, které jsou vhodně pro ubytování mládeže*.¹²²

Neméně zajímavá je role obce při získávání nových objektů nebo jejich renovaci. Objekty obvykle od majitelů přebíralo město, které na své náklady provádělo nezbytné stavební či jiné úpravy, které měla RJF v dalších letech splácet. K úplnému splacení ale vždy nedošlo. Nepříjemná situace pak nastávala na konci války, kdy se obci vynaložené náklady nevrátily, ale původní majitelé, pokud byl objekt dokonce odkoupen, žádali jeho navrácení.¹²³

O zvláštním významu Poděbrad vypovídá také řada oficiálních či inspekčních návštěv, které do tohoto lázeňského města v průběhu války zavítaly. Zkušenost Rudolfa Dielse¹²⁴, pověřeného inspekci táborů KLV na protektorátním území, hovoří o tom, že *to celé nabízí obraz výjimečně dobře zaběhnutého výchovného zařízení*. Dielsovi se tak po organizační stránce jevily tábory v Poděbradech jako bezvadně zajištěné výchovné ústavy. Jestli tomu tak mělo být i dále, měl teprve ukázat čas. Výše uvedení slovy zhodnotil Diels stav tábora KLV v Poděbradech ve druhé polovině července 1941.¹²⁵ První běh byl toho času v plném proudu. Budování Poděbrad coby cen-

118 NA, f. NSM, k. 33, sign. 110-4/355, Der Inspekteur der deutschen Heimschule an Staatsminister K. H. Frank, z 25. září 1943.

119 NA, f. HJ, k. 91, Sonderrundschreiben Nr. 15/42 – an alle KLV-Lager, Der Beauftragte für die KLV in Böhmen und Mähren-Abt. Gesundheitsaufsicht, z 13. července 1942.

120 SOka Nymburk, f. AM Poděbrady, k. 541, sign. 7-5-10, KLV Bezirkskommandatur Bad Podiebrad an Herrn Regierungskommissar der Stadt Podiebrad, z 29. dubna 1943.

121 Tamtéž, Der Regierungskommissar der Stadt Podiebrad an Wenzel Bašta, Viktoriaplatz 924, Podiebrad, ze 7. října 1943.

122 SOka Nymburk, f. RAV Neuenburg, k. 44, sign. KULT 106, K. H. Frank an die Herren Oberlandräte Inspektore des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren, z 20. srpna 1942: *Die bereits bestehenden Lager reichen bei weitem nicht aus [...]. Ich bitte daher, alle Bezirkshauptmänner – Reichsauftragsverwaltung – anzuweisen [...] Objekte zu benennen, die sich für die Unterbringung von Jugendlichen eignen*.

123 SOka Nymburk, f. AM Poděbrady, k. 541, sign. 7-5-10, Adaptace a stavby pro účely bývalých německých žákovských domovů a internátů, z 12. července 1946.

124 Rudolf Diels (1900–1957) začal po krátké vojenské službě (Nachrichten Abteilung IV in Hagenu im Elsass) navštěvovat Univerzitu v Giessenu. Od poloviny roku 1919 studoval rovněž v Marburgu, kde se také stal členem studentských *Freikorps* (*Studentenfreikorps*). Studium práv dokončil v roce 1920. V roce 1930 získal funkci vládního rady na pruském ministerstvu vnitra. Od srpna 1932 působil na pozici vedoucího policejní skupiny na téže ministerstvu, kde měl na starosti komunistické hnutí. Diels se rovněž podílel na vytváření zákonných opatření pro ochranou vazbu (*Schutzhaft*). Znám je především jako první velitel Gestapa v Prusku. V důsledku mocenských bojů o vedení policie Himmlera a Heydricha proti Göringovi byl odklizen a k 9. květnu 1934 jmenován vládním pre-

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

tra v průběhu roku 1941 bylo jednoznačně úspěšné, jelikož Poděbrady obdržely titul „nejlepší říšský tábor“ (*reichsbestes Lager*). Cestu k tomuto úspěchu popsal po válce bývalý tamní Lagermannschaftsführer Hanns Schaefer: [...] *prostřednictvím soutěží se zkoušelo vyvinout [v Poděbradech] tábory jako vzorová místa německé výchovy.*¹²⁶

Poděbrady ostatně i podle K. H. Franka měly být právě tou ideální lokalitou, která se pro evakuované děti stala „druhým domovem“, jak se vyjádřil při návštěvě Poděbrad v červenci 1943. Podobně jako v jiných svých projevech založených na zdůraznění zásadních protikladů dále pokračoval: *U nás to není jak u našich nepřátel, především Britů, kteří nyní své bomby vrhají na vaše domovy. Britská vláda se zajímá jen o syny a dcery z bohatých a movitých rodin lordů a bankéřů a pečuje o ně, zatímco děti dělníků a mnoha vojáků právě nyní ve válce strádají nouzí. Proto máme našeho milovaného vůdce, který se dnem i nocí stará o celý náš německý národ. Není bez zajímavosti, že to bylo nakonec právě Německo, které využívalo dětských vojáků v předních frontových liniích. Signifikantní je ale především užitý kontrast „děti dělníků a mnoha vojáků v nouzi“ v příměru k bezstarostnému životu německých dětí v Poděbradech.*¹²⁷

Stále významnější postavení Poděbrad dokládá také skutečnost, že sem v listopadu 1943 přesídlilo říšské školní zařízení KLV pro LMF a vedoucí táborů (*KLV-Schule für Lagermannschaftsführer, KLV-Schule für Lagerleiter/Lagerleiterinnen*). Pro účely prvního jmenovaného střediska si služebna KLV pronajala od obce budovu školy v tehdejší Chaloupeckého ulici, která sloužila nejen jako učební prostory, ale současně také k ubytování účastníků jednotlivých kurzů. Škola pro vedoucí táborů sídlila napopak v areálu lázní, v léčebném domě Viktoria.¹²⁸ Její zřízení na počátku roku 1941 vyplynulo z potřeby zaškolit LMF před nástupem do tábora. První škola tohoto typu vznikla v Tiefensee nedaleko Berlína, v polovině roku 1941 byla přemístěna do polské Ścinawy a později právě do Poděbrad. Do konce války absolvovalo ve Ścinawě a v Poděbradech kurz pro budoucí LMF 11 000 dívek a chlapců.¹²⁹

zidentem v Kolíně nad Rýnem. Od roku 1936 působil jako vládní prezident v Hannoveru. V roce 1942 se vrátil do Berlína na pozici ředitele koncernu Hermann-Göring-Werke. Po pokusu o atentát na A. Hitlera 12. července 1944 byl vzat do vazby. Do roku 1948 se nacházel v britském internačním táboře. V norimberském procesu figuroval jako svědek. Zemřel 18. listopadu 1957. (*BArch Berlin, SS-O-Akte; WEIß, Hermann (ed.): Personen Lexikon 1933–1945. Tosa Verlag, Vídeň 2003*).

- 125 NA, f. ÚŘP-ST, k. 153, sign. 109-12/52, R. Diels: Reisebericht: KLV-Lager im Protektorat. Hannover, 21. července 1941: *Das Ganze bietet das Bild einer seltenen, gut eingelaufenen Erziehungseinrichtung.*
- 126 Rozhovor G. Kocka s Hannsem Schaeferem uskutečněný 28. září 1994: *Durch Wettbewerbe wurde versucht, die Lager zu Musterstätten deutscher Erziehung zu entwickeln.* Cit. dle KOCK, Gerhard: „Der Führer sorgt für unsere Kinder...“, s. 161.
- 127 NA, f. ÚŘP-ST, k. 68, sign. 109-4/1211, Řeč K. H. Franka, kterou přednesl v zámeckém dvoře v Poděbradech 9. července 1943: *Bei uns ist es nicht so wie bei unseren Feinden, vor allen den Engländern, die jetzt ihre Bomben auf Euere Heimatstädte werfen. Die englische Staatsführung und Regierung nur um die Söhne und Töchter der reichen und besitzenden Familien, der Lords und Bankiers kümmert und sorgt für sie, während die Arbeiter- und viele Soldatenkinder gerade jetzt im Kriege im Elend verkommen. Dafür haben wir unseren lieben Führer, der sich Tag und Nacht um das ganze deutsche Volk kümmert.*
- 128 SOKA Nymburk, f. AM Poděbrady, k. 541, sign. 7-5-10, KLV in Bad Podiebrad an Bezirksbehörde in Neuenburg, z 3. listopadu 1943; Böhmisch-Mährischer Verband für Hopfen, Malz und Bier an den Regierungskommissar der Stadt Podiebrad, z 8. prosince 1943.
- 129 KOCK, Gerhard: „Der Führer sorgt für unsere Kinder...“, s. 155.

Radka Šustrová

Přeložení tohoto střediska odpovídalo tomu, že *s ohledem na velký význam Protektorátu Čechy a Morava v rámci Erweiterte Kinderlandverschickung je zájem přemístit školu KLV pro LMF stejně jako školu KLV pro vedoucí táborů do Poděbrad*.¹³⁰ Korespondovalo to rovněž se Schirachovou představou systematického přemístění všech zaškolovacích středisek na území Protektorátu, o němž jednal na jaře 1944 s K. H. Frankem.¹³¹ Schirach rovněž spatřoval v koncentraci různých zařízení – školy KLV pro LMF spolu s dílnou, hudební školy KLV, sportovní školy a školy pro ženy a dívky ve vedení táborů KLV – na jednom místě možnost vzájemného obohacování se o zkušenosti. Pro umístění školy KLV pro mladé dívky z BDM navrhoval Schirach objekt Humanita v rámci lázeňského areálu, čímž vědomě upozadil Frankův dlouhodobý záměr využít tuto budovu k rekreaci českých pracovníků ze zbrojního průmyslu za podpory Reinhard-Heydrich-Stiftung.¹³² Ke zvýšení významu Poděbrad jistě přispělo i setkání župních a oblastních pověřenců KLV za účasti Baldura von Schiracha i ministra RMWEV Bernharda Rusta v Poděbradech ve dnech 21.–23. června 1944 právě u příležitosti opětovného otevření říšské školy KLV. Proces centralizace zaškolovacích středisek v Protektorátu tak nakonec byl úspěšný.¹³³

Závěr

Protektorát Čechy a Morava se stal v kontextu realizace projektu Erweiterte Kinderlandverschickung jedním z klíčových území. Proces zřizování táborů KLV měl sice pozvolnou tendenci, nicméně rychlé nabytí vhodných objektů umožnilo velice pružné reagování na aktuální požadavky centrální úřadovny. Okolnosti získávání objektů nebyly vždy jednotné. První tábory vznikaly v moravské části Protektorátu, zejména v lázeňských městech a jiných převážně menších městech, a v průběhu roku 1941 docházelo k rozšiřování jejich sítě i do Čech. Přetrvávající problémy s personálním zajištěním jednotlivých zařízení z velké části vyřešila reforma správního systému, kterou navrhl a provedl pověřenec pro KLV na území Protektorátu Balduin Geissler. Zřízení dvou táborových center, na Moravě a v Čechách, můžeme označit za jeden z vrcholných momentů vytváření táborového systému KLV na tomto území. Nadále ovšem přetrvávalo úsilí o využívání zejména rekreačních center, což ovšem ve srovnání s realizací KLV v jiných regionech nepůsobí nijak výjimečně.

Snaha o zajištění zdravotní péče a dostatečného přídělů potravin a dalších artiklů měla sice trvalý ráz, mnohdy ale nedošlo k úplnému plnění stanovených kvót. Zejména v případě lékařské péče, která se potýkala po celou válku s neustálými problémy,

130 NA, f. NSM, k. 33, sign. 110-4/355, Telegram místodržícího Vídně Baldura von Schiracha, adresovaný K. H. Frankovi, z 15. září 1943: *Im Hinblick auf die grosse Bedeutung des Protektorats Böhmen und Mähren im Rahmen der Erweiterten Kinderlandverschickung besteht die Absicht, die KLV-Schule für Lagermannschaftsführer sowie die KLV-Schule für Lagerleiter und Lagerleiterinnen nach Podiebrad zu verlegen.*

131 NA, f. ÚRP-ST, k. 67, sign. 109-4/1201, K. H. Frank an Reichsleiter von Schirach, z 24. dubna 1944.

132 Tamtéž, Der Beauftragte des Führers für die Inspektion der HJ und Reichsleiter für die Jugend-erziehung der NSDAP Baldur von Schirach an Staatsminister K. H. Frank, z 8. března 1944.

133 NA, f. ÚRP-ST, k. 33, sign. 110-4/349, Der Beauftragte des Deutschen Staatsministers für die Erweiterte Kinderlandverschickung in Böhmen und Mähren an Staatsminister K. H. Frank, ze 14. července 1944.

Pro výcvik a ochranu německých dětí!

musely úřady reagovat na aktuální neutěšenou situaci, na řadu epidemií či jiných nemocí, které zachvacovaly tábory. Výstavba klinik a zdravotních center výhradně pro účely KLV měla podle dostupných informací velice dobrý standard. Za jednu z příčin trvalých problémů se zdravotním stavem dětí úřady označily podávanou stravu. Řešit ji měly zejména nahodilé akce přísunu zvláštních potravinových doplňků. Ve srovnání s Říší však situace v Protektorátu zůstávala stabilně relativně dobrá.

Realizace projektu KLV na protektorátním území se dlouho jevilo jako poměrně izolovaná akce. Sonda do táborového prostředí ovšem ukázala, že na nejnižší úrovni docházelo k čilé spolupráci mezi zřizovateli táborů a českými živnostníky. Zřejmě se ani nenabízela jiná síla, která by požadované úkony mohla v danou dobu zastat. Překvapit ovšem může intenzita a píle, s níž čeští podnikatelé přistupovali k možnosti profitovat na místních zařízeních KLV. V praxi je tak patrná snaha skupiny „adaptovaných“ protektorátních občanů, kteří v daném režimu fungovali relativně bez větších problémů, vyrovnat se s životem v nových podmínkách.¹³⁴ Využívání obytných objektů pro účely KLV ovšem nelze hodnotit jako přímou spolupráci mezi pronajímateli a okupační správou, byť v některých případech mohla být dobrovolná a probíhala za finanční kompenzaci.

Postupné konstituování výsadního centra KLV v lázeňském městě Poděbrady vypovídá o velice kladném vnímání protektorátního území jakožto bezpečné a z hlediska zásobování zabezpečené lokality. I když tento pohled nejspíše nekoresponduje s tradičním vyprávěním o Protektorátu, které klade důraz zvláště na existenci a činnost odbojového hnutí, v kontextu KLV považuji za nejzajímavější sledovat, jak mohl být Protektorát vnímán nacistickými elitami. Zdá se, že k umístění německých dětí do prostředí, které by nacisté považovali za vysoce rizikové, by nejspíše nedošlo vůbec nebo alespoň ve velice omezené podobě. Naopak Protektorát, který v průběhu války zajišťoval zázemí přibližně 350 000 německých dětí ve více než 400 táborech KLV, v dobových statistikách počtu přijatých dětí v jednotlivých regionech pravidelně obsazoval přední pozice.¹³⁵ Z obecnějšího hlediska pak může výzkum KLV poskytnout novou perspektivu, z níž lze nahlížet každodenní realitu a atmosféru Protektorátu Čechy a Morava.

134 V tomto případě odkazují na mimořádně zajímavou studii: KOKOŠKA, Stanislav: *Odboj, kolaborace, přizpůsobení...* Několik poznámek k výzkumu české protektorátní společnosti. In: *Soudobé dějiny*, 2010, r. XVII, č. 1–2, s. 9–30.

135 Jediný údaj, jenž uvádí počet dětí evakuovaných do Protektorátu Čechy a Morava, je informace od G. Dabela, který se stal v únoru 1945 posledním vedoucím berlínské *Dienststelle KLV bei der Reichsjugendführung* a setrval v této funkci až do kapitulace Německa. Dabel hovoří o 500 000 dětech, které údajně byly během války umístěny v Čechách a na Moravě. Zdá se ovšem, že Dabel tyto konkrétní hodnoty vědomě nadsazoval. DABEL, Gerhard (ed.): *KLV – Die erweiterte Kinder-Land-Verschickung. KLV-Lager 1940–1945. Dokumentation über den „Größten soziologischen Versuch aller Zeiten“*. Schillinger, Freiburg 1981, s. 254; zmíněných 350 000 je odhad na základě spíše torzovitých zpráv o počtech dětí v táborech KLV v Protektorátu v letech 1940–1945 (podle fondů Národního archivu NSM, ÚRP-ST a HJ); v prvním červencovém týdnu roku 1944 měly úřady v evidenci 413 táborů na území Protektorátu Čechy a Morava. NA, f. NSM, k. 34, sign. 110-4/365, Wochenbericht für die Zeit vom 1.–7. Juli 1944.